

TRANSYLVANIA
TRUST

EKE ZSUZSÁNNÁ • SZABÓ D. ZOLTÁN • KALLÓ ANGÉLA

STUDIUL
DEPRE PATRIMONIUL CULTURAL
MATERIAL ȘI NATURAL
AL CĂMUNELOR
BONȚIDA, BORȘA, SIC, VULTURENI

CLUJ-NAPOCA
2020

TRANSYLVANIA
TRUST

EKE ZSUZSÁNNA • SZABÓ D. ZOLTÁN • KALLÓ ANGÉLA

STUDIU
DESPRE PATRIMONIUL CULTURAL
MATERIAL ȘI NATURAL
AL CÔMUNELOR
BONȚIDA, BORȘA, SIC, VULTURENI

©Transylvania Trust 2020

TRANSYLVANIA
TRUST

Autori:

Eke Zsuzsánna istoric de artă

Szabó D. Zoltán biolog

Kalló Angéla artist vizual

Fotografii: Kalló Angéla, Szabó D. Zoltán, Vajda József

Copertă și grafică: Kalló Angéla

Traduceri: Eke Zsuzsánna

Colaboratori: Avram Adela Luiza, Berki Tímea,

Marczika-Gyöngyösi Edit, Szalma Anna-Mária,

Tarr Margit (Transylvania Trust)

Contact:

400253 Cluj-N., str. Breaza, nr. 14A.

+40-264-439858

office@transylvaniatrust.ro

www.transylvaniatrust.ro

Aceasta este varianta electronică a publicației identice, ISBN 978-973-0-31829-6

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoru poziția oficială a Uniunii Europene sau a Guvernului României.

Publicația se distribuie gratuit.

Conținut

Introducere	1
Patrimoniul cultural material al comunelor Bonțida, Borșa, Sic, Vultureni	2
Patrimoniul natural al comunelor Bonțida, Borșa, Sic, Vultureni	3
Posibilitățile de valorificare a patrimoniului cultural și natural din zona Bonțida, Borșa, Sic, Vultureni	4
Documentație foto	5

Legendă

	Comuna Bonțida
	Comuna Borșa
	Comuna Sic
	Comuna Vultureni

1 Introducere

Studiul de față s-a realizat ca parte a proiectului organizat de Fundația Transilvania Trust cu titlul **Dezvoltarea ecoturismului cultural pe teritoriul GAL Someș Transilvan (comunele Bonțida, Borșa, Sic, Vultureni)**, vizând patrimoniul natural și cel cultural material al comunelor menționate, în special cel arhitectural.

Studiul s-a bazat pe identificarea, documentarea la fața locului și descrierea elementelor arhitecturale valoroase ale fiecărei comune, completat de consultarea literaturii de specialitate în domeniu.

Scopul părții de studiu privind patrimoniul natural al comunelor Bonțida, Borșa, Sic și Vultureni este de a prezenta valorile și atracțiile naturale din împrejurimile Bonțidei, cu scopul ca vizitatorii care pornesc cu bicicleta de la Castelul Bánffy din Bonțida să le cunoască și să le viziteze.

Din punct de vedere al evoluției istorice, teritoriul vizat nu este omogen, fiind alcătuit din zone care au fost supuse unor influențe diferite. Din acest punct de vedere putem distinge zone precum valea Borșei (comunele Borșa și Vultureni), care a fost influențată de cetatea Dăbâca din apropiere, comuna Bonțida din valea Someșului (istoria căreia se leagă de una dintre cele mai importante familii nobiliare din Transilvania) și comuna Sic, care a avut o dezvoltare aparte datorită existenței minei de sare din apropiere. Astfel, cele trei regiuni prezintă caracteristici întrucâtva diferite din punct de vedere al evoluției așezărilor, cât și din punct de vedere arhitectural. Privind arhitectura vernaculară, zona face parte din Câmpia Transilvaniei, având caracteristici comune cu restul zonei amintite, cu toate că zona văii Borșei este considerată o subzonă omogenă, dar cu legături puternice cu zona Câmpiei Transilvaniei. Aici merită de menționat satul Chidea, care, având carieră de piatră, este caracterizată de arhitectura din piatră, și cu toate că astfel de arhitectură vedem inclusiv în zona din jur, Chidea pare a fi satul care și-a păstrat această arhitectură cel mai bine de-a lungul secolelor.

Prezentarea este structurată pe comune, cu o scurtă introducere istorică și cu prezentarea individuală a celor mai importante clădiri.

Poartă de lemn, decorată cu motive tradiționale, Chidea

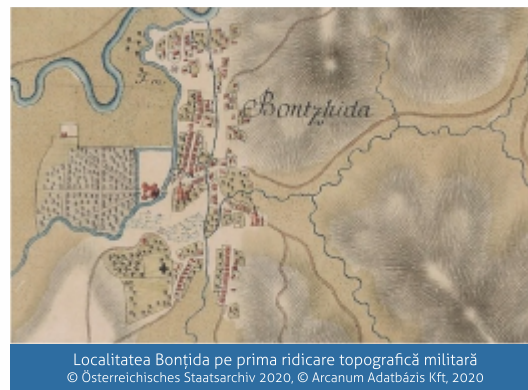
2 Patrimoniul cultural material al comunelor Bonțida, Borșa, Sic, Vultureni

1. Comuna Bonțida

Comuna Bonțida este alcătuită din localitățile Bonțida, Răscruci, Coasta și Tăușeni. Dintre acestea, Bonțida și Răscruci au jucat un rol mai important de-a lungul istoriei, ambele având câte o reședință construită de familia nobiliară Bánffy de Losonc. Coasta și Tăușeni sunt localități mai mici și mai retrase, însă în cazul acestora s-a păstrat în măsură mai mare arhitectura tradițională, vernaculară, tipică pentru zona Câmpiei Transilvaniei, exemplele căreia se văd în aceste așezări până în ziua de azi.

1.1. Satul Bonțida

Prima mențiune scrisă a localității datează din 1263, când, după invazia mongolă (1241-1242), populația decimată din așezare este suplimentată cu așa-numiți hospesși. Bogăția și importanța sa regională din evul mediu este atribuită drumului pe care se transporta sare din ocna de la Sic, care trecea lângă localitate și se îndrepta către zona Sălajului. Bonțida este astfel amintită drept târg, adică oraș, cu vamă, mori și târg săptămânal, iar voievodul transilvănean Ladislau Kán își construiește aici un conac. Biserica sa (actuala biserică reformată) este amintită pentru prima dată în 1307. În 1387, domeniul de la Bonțida intră în posesia lui Dénes, fiul lui Tamás Losonci, ca donație regală primită de la regele Sigismund de Luxemburg. Din acest moment până la naționalizare, istoria localității este strâns legată de soarta familiei Bánffy.

Localitatea Bonțida pe prima ridicare topografică militară
© Österreichisches Staatsarchiv 2020, © Arcanum Adatbázis Kft, 2020

Castelul Bánffy de la Bonțida

monument istoric cu codul CJ-II-a-A-07534

Castelul Bánffy din Bonțida, desenul lui Biró József, 1935

Începuturile construirii ansamblului sunt neclare datorită lipsei surselor documentare, însă pe baza cercetărilor de până acum putem presupune, că la scurt timp după primirea domeniului, s-a construit aici un conac nobiliar, care ulterior a fost transformat în castelul cunoscut azi.

Între 1668-1674 acest conac a fost fortificat de către Dénes Bánffy (II), comite al comitatelor Cluj și Dăbâca, cumnatul principelui Apafi I, cu un zid de incintă dreptunghiular, întărit la colțuri cu turnuri circulare. Accesul în castel se făcea printr-un turn de poartă renașcentist aflat pe latura estică a incintei. După execuția în 1674 a lui Dénes Bánffy, castelul a fost moștenit de viitorul guvernator György (III), care a continuat lucrările de construcție între anii 1681-1704. Aceste lucrări au fost întrerupte de războiul de independență condus de Francisc Rákóczi al II-lea, timp în care castelul a fost ocupat alternativ de cele două forțe implicate, fiind grav avariat. Între 1711 și 1735 noul proprietar al castelului a fost György (IV), fiul fostului guvernator, care a reconstruit zidul sudic al castelului, respectiv a restaurat turnurile sudice.

Fotografie de arhivă despre fațada de vest a castelului

În 1735 castelul a fost moștenit de fiul lui György Bánffy (IV), Dénes (IV), care după o perioadă petrecută la Curtea din Viena, s-a întors în Transilvania în 1747 ca Marele Comis al împărătesei Maria Tereza și a inițiat o amplă transformare barocă a ansamblului, ce includea și crearea cunoscutului parc francez. În fața zidului estic al fortificației, unde existau deja grajduri și clădiri anexă, între 1747 și 1751 s-a construit o nouă aripă în formă de „U”, care includea grajdul de cai, manejul, boxe pentru trăsurile și alte anexe, într-un stil ce reflectă gustul vienez al proprietarului. Curtea de onoare astfel creată a fost decorată de o galerie de statui de inspirație mitologică (Metamorfozele lui Ovid au constituit sursa de inspirație), realizată de sculptorul Johannes Nachtigall. Dénes (IV) a fost și cel care a restaurat ansamblul renascentist, respectiv el a construit aripa nordică a castelului.

În 1784-1786 fiul acestuia, György (V), și el guvernator al Transilvaniei, care este cunoscut pentru construirea palatului Bánffy de la Cluj, a continuat lucrările de restaurare și construire cu arhitectul palatului lui din Cluj, Johann Eberhard Blaumann. Contribuția sa include finalizarea celor două intrări ale clădirii principale, ornamentate cu sculpturi baroce.

În 1820 moștenitorul castelului, József Bánffy a demolat turnul de poartă renascentist, legând curtea barocă cu cea renascentistă. În anii 1830, fațadele celor două aripi estice au fost renovate în stil clasicist. Tot în această perioadă, grădina barocă a fost transformată în parc romantic. Ca o ultimă intervenție, în 1855 József Bánffy a transformat în stil romantic (neogotic) fațadele vestice ale clădirii principale și ale bucătăriei la care este anexat turnul orologiului.

Datorită dificultăților sale financiare de la sfârșitul vieții, József Bánffy a vândut castelul înainte de 1858 baronului Miklós Bánffy, comite al comitatului Alba de Jos, care a fost de asemenea ridicat la rangul de conte. Moștenitorii acestuia, György, respectiv scriitorul politician, Miklós Bánffy, au încercat să păstreze castelul în starea sa moștenită. Din această cauză singura intervenție majoră asupra clădirii a fost restaurarea, de către Miklós Bánffy, a loggiei neogotice a fațadei vestice, între 1935 și 1937.

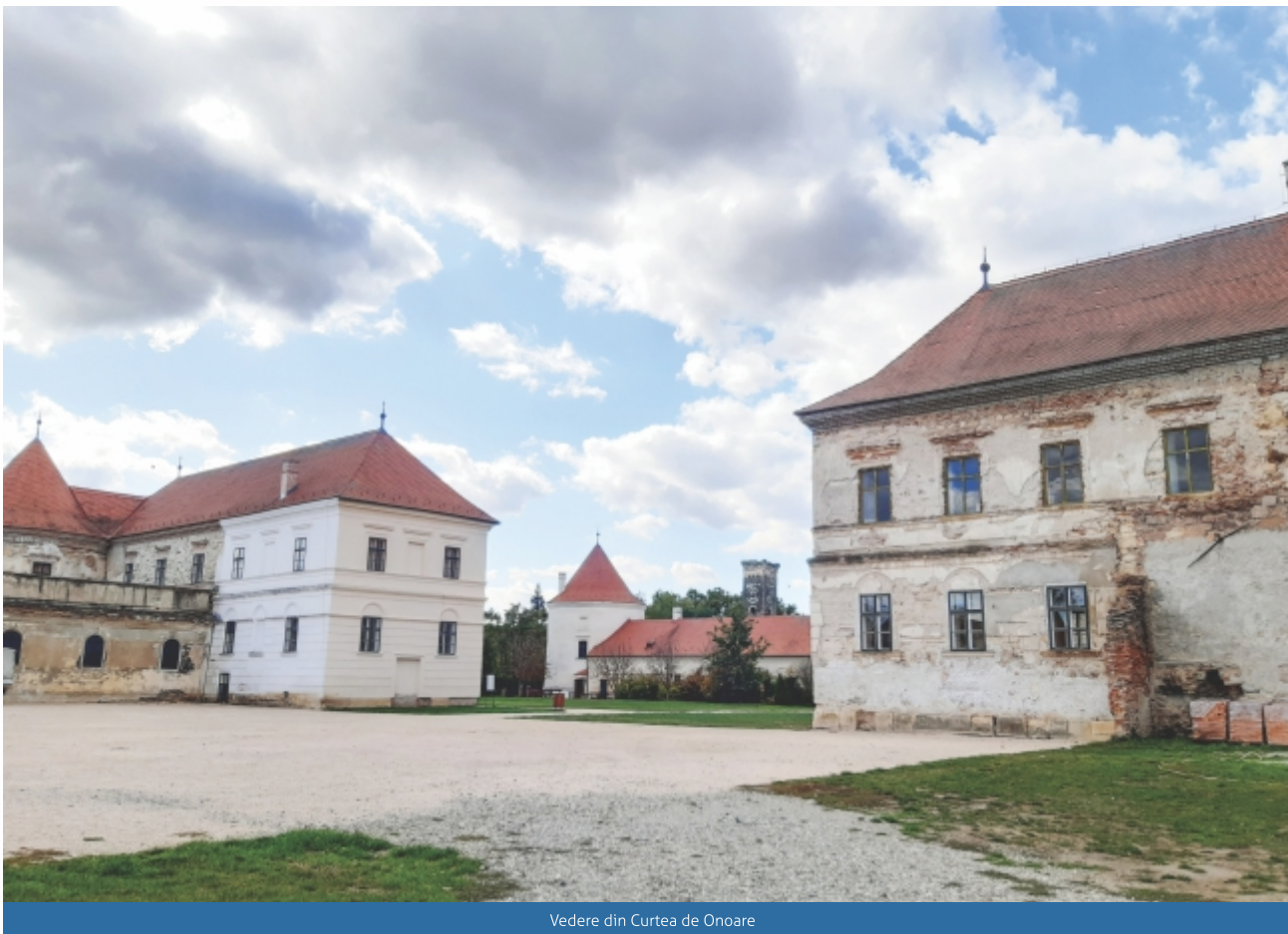
Contele Miklós Bánffy (1872-1950) a fost poate cel mai important locuitor al castelului, fiind o figură proeminentă a vieții culturale din Transilvania. Politician, scriitor, pictor, regizor și scenograf, contele este cunoscut mai ales pentru opera sa literară, fiind autorul Trilogiei Transilvane, care a fost tradus în nenumărate limbi. Acesta a locuit în castel până în octombrie 1944, când soarta castelului s-a schimbat în mod radical. Castelul a fost incendiat, apoi naționalizat, ajungând până la sfârșitul secolului în paragină. Lucrările de restaurare începute în 1999 continuă până în prezent.

Fotografii de arhivă
din prima jumătate a secolului XX,
sursă: Oficiul Național Pentru Patrimoniul Cultural, Ungaria

Contele Miklós Bánffy

Castelul construit din piatră și cărămidă este un ansamblu complex compus din mai multe corpuri: clădirea principală are plan în formă de U, cu aripa principală în partea de nord, la care de la est se alătură o altă clădire în formă de U, curtea de onoare. Imaginea este completată de clădirea bucătăriei și de clădirea Miklós. Castelul prezintă mai multe curente stilistice, de la renașterea târzie până la neogotic, datorită faptului că existența a fost influențată de schimbările survenite de-a lungul secolelor.

Intrarea în castel se face pe o poartă de unde se ajunge în curtea de onoare. Deasupra porții late, cu ancadrament de piatră se situa blazonul monumental al familiei. Curtea de onoare, care conținea grajdul, manejul și alte anexe, a fost decorată cu sculpturile lui Iohannes Nachtigall: figuri mitologice, urne decorative etc. O parte din decorul sculptural poate fi văzută în lapidarul castelului.

Partea cea mai reprezentativă a castelului a fost clădirea principală, construită în stil baroc, ulterior parțial refașadizată în stil neoclasicist, respectiv, pe partea vestică, în stil neogotic. Scara de onoare ducea la etaj, unde se găseau cele mai reprezentative săli: sala de mese și saloanele. Din păcate, mare parte a prețioasei colecții de mobilier, respectiv a arhivei și bibliotecii a pierit în incendiul din 1944, restul pieselor au dispărut.

Biserica Reformată din Bonțida

monument istoric cu codul CJ-II-a-B-07535

Documentele scrise menționează biserica din Bonțida pentru prima oară în 1307. Istoricul de artă Virgil Vătășianu datează elementele romanice ale bisericii în ultimul sfert al secolului al XIII-lea, referindu-se la portalul înzidit al părții de vest de pe fațada de sud, la un capitel cubic, câteva console și alte fragmente profilate înserate în actuala biserică. Cu toate acestea unii cercetători sunt de părere că biserica, cel puțin nava de sud, inclusiv tribuna de vest datează de la cumpăna secolelor al XII-lea și XIII-lea, iar nava de nord și absida cu închidere dreaptă de la mijlocul secolului al XIII-lea, când a avut loc o extindere. Portalul gotic de pe fațada sudică este datat la mijlocul secolului al XV-lea, astfel a avut loc o modificare în perioada respectivă. Cu ocazia reformei religioase biserica, originar catolică, devine reformată. În secolul al XVIII-lea intervin câteva modificări în decorația bisericii.

Poarta bisericii reformate

Fereastra Bisericii Reformate din Bonțida

Latura sudică a bisericii

Latura nordică a bisericii

Biserica se află pe o parcelă din centrul satului, în apropierea castelului. Construită din piatră ecarisată și având învelitoare din țiglă, biserica are o structură interesantă, fiind de două nave, ceea ce a dus la diferite teorii în privința construcției. Fațadele bisericii sunt simple, cu bază și cornișă profilată, respectiv contraforți, având ferestre semicirculare. Portalul de sud al bisericii are o arhivoltă semicirculară, pe fațadă având un alt portal închis, în arc frânt. Un element de valoare al bisericii este tribuna de vest datată de la sfârșitul secolului al XII-lea, demolată cu ocazia lucrărilor de extindere, schițele picturilor murale de pe arcul de triumf, doar începute, din secolul XV, respectiv poarta vestică a bisericii și amvonul sculptate la cererea lui György Bánffy de meșterul Dávis Sipos de Kide, în anii 1720.

Orga bisericii datează din anii 1770-1780, fiind opera renumitului Johannes Hahn (1712-1783), meșter care a sosit din Levoča pentru a se stabili la Sibiu, respectiv a lucrat, în afara părții de sud a Transilvaniei, în zona Clujului, Bistriței, precum și în secuime. În decursul activității sale a realizat cel puțin 40 de orgi, care se remarcă prin calitatea lor excepțională.

Interiorul bisericii și statui baroce

Biserica Catolică Sfânta Cruce din Bonțida

Biserica reformată de azi, menționată pentru prima oară în documentele scrise în 1307, a fost prima biserică catolică din sat, însă cu ocazia reformei religioase această biserică devine reformată. După construirea, în anii 1830, a unei capele catolice în cadrul Castelului Bánffy, noua biserică catolică se construiește în stil neogotic la sfârșitul secolului al XIX-lea, cu sprijinul familiei Bánffy.

Biserica neogotică preia planimetria și elementele tradiționale ale bisericilor medievale, fiind alcătuită din navă, absidă poligonală și transept la capătul de sud-est (altarul nefiind orientat către est), respectiv un turn de clopot deasupra intrării (cu orientare nord-vest). Fațadele sunt decorate cu elemente preluate din stilul gotic, cum ar fi frize de arcaturi, fiale și muluri gotice. Intrarea are un ancadrament în ambrazură, cu o decorație de coloane angajate având capiteli cu croșete.

Biserica Catolică Sfânta Cruce din Bonțida

Detalii fereastră și elemente decorative

Interiorul bisericii este modest, nava fiind acoperită cu bolti în cruce pe nervuri, nervurile sprijinindu-se pe stâlpi și coloane angajate cu capiteluri gotice. Tribuna de vest zace pe trei arce în ogivă, având o orgă de stil neogotic. Altarul este o structură simplă, încununată de un crucifix, iar amvonul pare să fie o piesă mai veche, de factură clasicistă, posibil refolosită.

Bibliografie: LMI 2015, Dávid 2018, Entz 1994, Hodor 1837, Kovács 2007, Szabó 2003, Türk 2014, Vătășianu 1959.

Interiorul bisericii, corul și tribuna de vest

1.2. Satul Răscruci

Localitatea Răscruci apare în sursele scrise pentru prima dată în anul 1325, sub forma de Valazut, nume (în limba maghiară Válaszút) păstrat de-a lungul secolelor în sursele istorice. În 1405, ca parte a moșiei din Bonțida, a ajuns în proprietatea familiei Bánffy, istoria sa fiind legată până la naționalizare de cea a familiei. Cel mai important monument din localitate este castelul construit de către familie.

Obiect de expoziție, Colecția Etnografică Kallós Zoltán, Răscruci

Împrejurimile satului Răscruci

Castelul Bánffy din Răscruți

monument istoric cu codul CJ-II-a-A-07742

Prezentarea castelului Bánffy din Răscruți se bazează pe cercetările istoricului de artă Beáta Bordás. Publicațiile sale sunt detaliate în partea de bibliografie. În lipsa surselor scrise, istoria timpurie a conacului familial este necunoscută, dar presupunem că acesta a existat deja în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Pe prima ridicare topografică militară (1769-1773) se vede o clădire pe partea dreaptă a drumului, în forma de T, care poate fi considerată drept precursor al clădirii existente. Aceasta a fost o clădire cu subsol, peste partea sa centrală la nivelul etajului se afla o sală mare (în surse se menționează ca și Palatul mare de sus), celelalte încăperi de la etaj nefiind finalizate.

În anii 1850 conacul din Răscruți a intrat în posesia baronului Albert Bánffy (1818-1886), care în perioada vieții sale, dar mai ales în anii 1870, a întreprins lucrări de reparații, cu toate că nu cunoaștem precis măsura acestor transformări.

Cele mai importante lucrări de transformare se leagă de numele fiului său, Ádám Bánffy (1847-1887), rezultatul cărora fiind etajarea clădirii și construcția fațadelor eclectice, care definesc aspectul de azi al castelului. Aristocratul cu o viață retrasă și tendințe artistice a fost cel care a realizat tavanul ornat, lambriul și mobilierul sălii de mese (1875-1880), inclusiv soba decorată din colț, respectiv elementele sculptate și ornamentale ale casei scării (1885-1886). Baronul Albert Bánffy (1871-1945) a preluat castelul în 1887, după decesul tatălui său. Noul proprietar a efectuat unele transformări ale castelului la începutul secolului XX: a amenajat câteva camere de mansardă, a adosat un portic fațadei dinspre drum și a lărgit parcul din jurul castelului.

Castelul a fost naționalizat după cel de al Doilea Război Mondial, iar la sfârșitul anilor 1960 a fost construită o casă de scări din beton armat în aripa sudică a castelului. Până în 2007 în clădire a funcționat o școală specială.

Castelul se află pe o parcelă din zona centrală a localității, la est de drumul național. Chiar lângă drum se află poarta principală a ansamblului, din fier forjat, cu caracter baroc, batanții fiind decorați cu volute și ornamente de frunze.

În capătul curții, paralel cu drumul principal, se află castelul, cu axa longitudinală nord-sudică. În fața clădirii erau amplasate grupuri de flori, urmele unui rondou circular de dimensiuni considerabile fiind vizibile și în prezent. Parcul castelului se întinde în spatele clădirii, care în ciuda mutilării, și-a păstrat axa originală în direcția est-vest. Citând din textul lui Beáta Bordás: „*Odinioară în fața castelului se întindea un mic bazin baroc al unei fântâni arteziene, urmat de canalul de apă în forma unui lac cu lărgire ovoidală. În mijlocul lacului a fost amplasat o căsuță de porumbel în stil japonez, dar lacul a fost astupat după ce s-a desecat în anii 1960. Peluza dintre castel și lac original a fost decorată cu urne de piatră și grupuri de flori aranjate. Fundalul lacului s-a lărgit într-o peluză, după ce au urmat diferite grupuri de arbori (brazii, salcâmi, castani, mesteceni etc.) aranjate într-un parc, care se racorda cu grădina pentru animale sălbatice. Parcul din Răscruți a fost legat cu cel din Bonțida printr-o alee de plop. Cel din Răscruți inițial a fost conceput în stil englezesc, dar ulterior, la cumpăna secolelor XIX și XX, în timpul baronului Albert Bánffy (1871-1945), a fost transformat într-un parc peisagist. Proiectantul acestor transformări a fost János Hein, unul dintre renumiții peisagiști din Budapesta.*”

Clădirea se desfășoară pe subsol, parter și etaj, iar la nivelul șarpantei de factură barocă s-au amenajat câteva încăperi de mansardă. Planul castelului este dreptunghiular, cu corpuri ieșite în rezalit la mijloc și la colțuri, care sunt accentuate și prin acoperișul mansardă.

Pe fațada dinspre drum, în fața rezalitului de mijloc se află un portic de intrare, iar pe fațada dinspre parc găsim un balcon susținut de coloane, mult mai decorat și elegant. Rezalitul central în trei axe are la etaj ferestre cu închidere semicirculară, despărțite prin pilaștri cu capiteluri compozite. Deasupra acestora se găsește o cornișă bogat profilată, peste care se află un timpan clasicizant. Fațada din spate, realizată în anii 1880, și are un aspect neo-renascentist, cu ornamente mai bogate.

Datorită construcțiilor începute în 1875 funcțiile și amenajările unora dintre încăperi s-au schimbat. Acestea se pot identifica cu ajutorul inventarelor de la sfârșitul anilor 1880, care indică faptul că „la parter au fost înșirate 10 încăperi: vestibul, camera de colț din dreapta (salonul de pipe), camera de zi a damelor respectiv a domnilor, sala de mese, camera de colț din stânga, camera feciorilor, mica cameră laterală pentru domni, camera obscură și camera intendantului. În aceste inventare la etaj figurează opt încăperi, între care Sala mare de zi (sala centrală de la etaj, unde s-au păstrat lambriurile și tâmplăria ferestrelor și ușilor din lemn), camerele guvernantei și servitoarei, respectiv camere de oaspeți. Sălile reprezentative erau plasate la parter, majoritatea lor având mobilier neorenascentist din lemn prețioase. Camerele de dormit și ale oaspeților se aflau la etaj iar deasupra lor, la începutul secolului XX, au fost amenajate câteva camere de mansardă.”

Cele mai reprezentative dintre sălile parterului au fost casa de scări, sala de mese și sala de pipe legată cu biblioteca. În aceste săli s-au păstrat câteva tavane, piese arhitecturale sculptate și de mobilier care atestă îndemânarea și fantezia fostului proprietar, baronul Ádám Bánffy.

Biserica Reformată din Răscruci

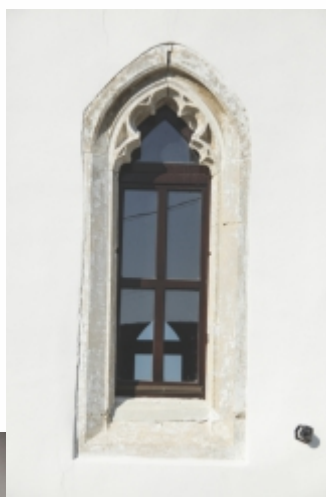
Atât localitatea, cât și biserica sunt menționate doar în secolul al XIV-lea, însă dat fiind popularea acestei zone (valea Someșului) în perioada anterioară, este probabil că această localitate exista dinaintea primelor mențiuni. Astfel, prima mențiune a bisericii apare în dijmele papale din 1332. În 1509 se menționează ca parohie. O fereastră în arc frânt, gotică, indică o transformare a bisericii în secolul al XV-lea. În urma reformei religioase biserica devine reformată, apoi unitariană, iar din secolul al XVII-lea din nou reformată. În anul 1677 are loc o reconstruire, sau mai degrabă o transformare mai radicală a bisericii, cheltuielile căreia au fost suportate de văduva lui Dénes Bánffy, Katalin Bornemissza, ceea ce duce la pierderea caracteristicilor medievale ale clădirii. În urma unui incendiu recent, biserica este renovată.

Biserica sală este formată din navă și cor, respectiv un turn de clopot. Învelitoarea este din țiglă, iar cea a turnului din tablă. Fațadele sunt simple, cu soclu indicat prin culoare diferită, nu dispune de cornișă. Fațada de sud are o articulare prin lesene la colțuri și în zona dintre navă și cor, fiind consolidată de contraforți masivi și de înălțime mică în aceleași puncte. Intrarea în biserică este pe latura de sud, biserica fiind orientată către est, cu o răsucire ușoară înspre nord. Elementul cel mai impresionant al acestei fațade este fereastra de factură gotică, cu un ancadrament din piatră și muluri în formă treflată (păstrate fragmentar) în partea superioară a deschiderii. Turnul masiv este articulat cu lesene, având ancadrame din tencuială sub forma unor chenare simple, respectiv un fronton triunghiular deasupra intrării de vest.

Biserica Reformată din Răscruci

Interiorul bisericii păstrează câteva elemente din secolul al XVIII-lea, care reprezintă valori: amvonul este zidit și tencuit, coronamentul fiind realizat din lemn și pictat bogat, iar tribuna de vest, realizată din lemn, prezintă caracteristici baroce. Datorită incendiului menționat, planșeul de lemn este modern, biserica având, posibil, un tavan casetat cândva. Orga bisericii datează din anul 1872, autorul fiind necunoscut. În 1899 Gyula Csintalan, un meșter clujean cunoscut pentru orgile sale, a reparat orga bisericii.

Fereastră gotică

Placă cu inscripție și blazon, realizată cu ocazia reconstruirii bisericii în secolul al XVII-lea

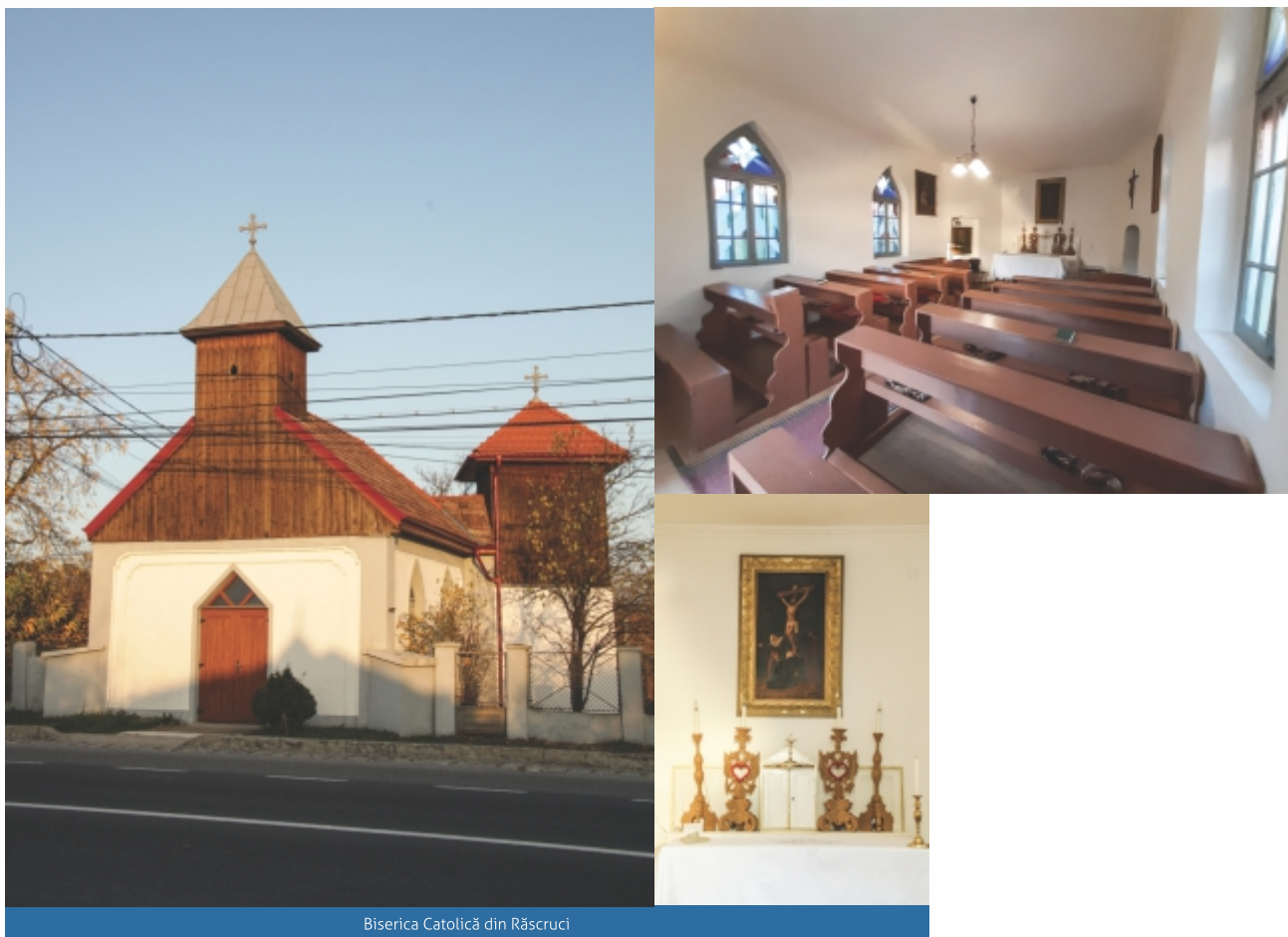
Interiorul bisericii și detaliu coronamentul amvonului

Biserica Catolică din Răscruci

Prima biserică catolică a satului s-a construit în evul mediu, ulterior devenind reformată. Mica biserică s-a construit pentru a servi nevoilor enoriașilor.

Mica biserică se află în centrul satului, în apropierea castelului, cu intrarea de pe drumul județean. O mică clopotniță se înalță pe latura sa sudică. Biserica este simplă, alcătuită din navă și altar poligonal, cu o mică sacristie pe latura de sud. Acoperișul în două ape este acoperit cu țiglă, cu un mic turn către fațada de vest, acoperit cu lemn, precum și frontonul triunghiular deasupra intrării. Fațadele sunt decorate de chenare rotunjite la colțuri. Ferestrele bisericii au terminații neobișnuite, în forme triunghiulare. În interior, biserica este simplă, având planșeu drept, iar pereții sunt zugrăviți în alb. Mobilierul este simplu.

Bibliografie: LMI 2015, Bordás 2016, Bordás Răscruci, Hodor 1837, Szabó 2003, Türk 2014.

Biserica Catolică din Răscruci

1.3. Satul Coasta

Hotarul satului Coasta

Prima mențiune a localității datează din anul 1318 sub forma de Gulateleke, într-un caz Gulahaza (1326), adică în formă aproape identică cu denumirea în limba maghiară a localității (Gyulatelke). În privința proprietarilor, începând de la sfârșitul secolului al XVII-lea ne stau la îndemână mai multe date: dintr-un document emis în 1672 de principele Mihai Apafi I aflăm, că proprietarul anterior, Mihály Cserényi a murit fără moștenitori, astfel moșia a revenit în proprietatea principelui, care a donat-o, între altele, lui György și Ferenc Daczó, respectiv soției lui Gábor Kabos. În anul 1700 cele două familii amintite figurează printre proprietari, alături de familiile Pekry și Horváth, respectiv contele Miklós Bethlen. Într-o sursă din 1779 familiile proprietare sunt Dujardin (baron), Maurer și Máriafy, iar în anii 1830 Mikes (conte), Földváry, Máriafy, Nagy, Dindár și Szebeni. Deci, de-a lungul istoriei sale, satul și pământurile aparținătoare au fost întotdeauna deținute de mai multe familii. Cea mai importantă clădire a satului este conacul Dujardin, aflat în paragină.

Conacul Dujardin din Coasta

monument istoric cu codul CJ-II-m-B-07572

Conacul este datat, conform Listei Monumentelor Istorice, între secolele XVIII-XIX, ceea ce este confirmat și de caracteristicile clădirii. Clădirea nu apare în literatura de specialitate, astfel istoria evoluției sale este necunoscută, însă avem câteva cunoștințe legate de familia care a locuit aici.

În secolul al XVII-lea conacul (sau clădirea care l-a precedat) făcea parte din domeniul familiei Bethlen, fiind atestat astfel în 1700. Prezența în Transilvania a familiei de origine franceză Dujardin este legată de descendenții colonelului imperial János Ferenc Dujardin. Fiul acestuia, Ferenc (II) Dujardin, de asemenea colonel imperial, a fost și cel de-al doilea soț al lui Erzsébet Vay, căsătoria lor având loc cândva în anii 1700. Datorită faptului că primul soț al lui Erzsébet a fost Mihály Bethlen, fiul lui Miklós Bethlen, cu care Erzsébet a avut un fiu și două fiice, Miklós și-a lăsat în moștenire domeniul din Coasta uneia dintre fiice, lui Ilona Bethlen. La încurajarea mamei sale, Ilona s-a căsătorit cu fratele ei vitreg, Ferenc (III), fiul omonim al lui Ferenc II. Deși căsătoria lor s-a încheiat în divorț în jurul anului 1715, stilul său de viață a dus la îndatorarea sa, existând chiar și acuzații de violență în familie. Membrul cel mai notoriu al familiei a fost a fost fiul lor, József Dujardin, proprietarul din Coasta.

Conacul Dujardin din Coasta

Cazul este relatat de mulți scriitori ai perioadei, iar procesul confirmă faptul că însăși soția sa a depus plângere împotriva lui în 1765 (pentru comportament violent împotriva sa și, printre altele, împotriva iobagilor săi din Coasta). Iosif a fost arestat, iar în cursul anchetei astfel inițiate numărul acțiunilor sale pline de cruzime a crescut imens (cu acuzații de viol, tortură etc.). În cele din urmă, la îndemnul familiei sale, și-a încheiat viața prin luarea unei otrave în 1771, în timpul captivității sale. Cazul a pus numele familiei într-o lumină nefavorabilă, iar pe de altă parte, a continuat să fie pomenit pentru decenii, mai ales că familia Dujardin a fost deja înrudită cu mai multe familii nobile din Transilvania. Pe lângă toate acestea, despre József s-a spus că și-a gestionat bine moșia din Coasta, reformele impuse de către el ducând chiar la înflorirea sa. Domeniul a fost moștenit de fiul său, István Dujardin, care nu s-a căsătorit, așa că odată cu moartea sa din 1782, acesta a trecut la sora sa, Borbála Dujardin, soția contelui István Mikes, care a murit în 1811. Astfel, în anii 1830, moșia se afla în proprietatea familiei Mikes.

În ceea ce privește conacul, testamentul din 1748 al lui Ilona Bethlen, soția lui Ferenc Dujardin arată că în sat erau două conace Dujardin, conacul mai vechi a fost moștenit de fiul ei József, în timp ce cel mai mic, pe care l-a construit chiar ea la capătul satului, a fost moștenit de una dintre fetele sale. Deoarece în document conacul este menționat drept cel vechi, este posibil ca acesta să fi fost construit la începutul secolului al XVIII-lea sau chiar dinaintea acestei date și ulterior transformat în secolul al XVIII-lea. Clădirea a fost folosită recent ca școală, însă în prezent, deoarece nu are funcțiune și nu se întreține, este în stare de ruină.

Conacul Dujardin din Coasta, elemente decorative

Conacul se află pe o parcelă din mijlocul satului, pe un nivel ridicat față de drumul din fața ei. Clădirea se află în spatele parcelei, având un plan rectangular, cu un portic adosat fațadei principale, dinspre drum. Forma sa originală a fost parțial modificată printr-o construcție parazitară în spatele clădirii, respectiv prin transformări de goluri de ferestre în uși pe fațadele laterale și prin închiderea porticului de pe fațada principală, dar în mare parte își păstrează elementele originale. Decorația interioară și mobilierul au dispărut.

Fațada principală este marcată de porticul din axul central al clădirii, care se accesează pe trepte din piatră, acoperișul deasupra sa fiind susținut de două coloane ionice. Ulterior, acest portic a fost închis cu o structură realizată din lemn, însă se mai păstrează pardoseala sa din plăci mari de piatră. Pe cele două laturi ale porticului se află câte trei goluri de ferestre, cu tâmplărie datând probabil de la sfârșitul secolului al XIX-lea, cu două rânduri de cercevele, despărțite de traversă, având obloane și o decorație sub formă de pilastru. Tâmplăriile sunt puternic degradate, cu elemente lipsă. Fațada dispune de soclu din piatră acoperit cu un strat de tencuială, respectiv cornișă profilată, realizată tot din tencuială, materialul de construcție al conacului fiind cărămidă și piatră (mixtă). Acoperișul în patru ape este din tablă. Fațadele laterale dispun de câte o ușă (original gol de fereastră) și câte două ferestre către spate. În interior, cu încăperi acoperite cu tavane, se mai văd tâmplăriile de la sfârșitul secolului al XIX-lea, dar unele dintre goluri au fost închise.

Biserica Ortodoxă Sf. Ierarh Nicolae din Coasta (inițial cu hramul Bunavestirii)

Biserica din satul Coasta a fost construită la sfârșitul secolului al XIX-lea, în anul 1898, cu hramul Bunavestirii, fiind precedată de o mică biserică de lemn. Turnul datează dintr-o perioadă mai târzie, sau cel puțin a fost modificat mai târziu. Pictura interioară este modernă, datând din 1974. A fost reparată și renovată în 2007.

Biserica sală se află în partea de sud-est a satului, în apropierea conacului Dujardin. Este alcătuită din navă, absidă poligonală și turn vestic. Acoperișul navei, în două ape, are învelitoare din țiglă profilată, iar absida, respectiv coiful turnului sunt acoperite cu tablă. Biserica cu zidărie de cărămidă este tencuită, având decor arhitectural minim pe navă și absidă, fațadele fiind articulate pe orizontală de o bază și cornișă bogat profilată, în plus, nava cu ferestre semicirculare pe ambele fațade este consolidată și ritmată de o serie de contraforți.

Turnul bisericii este tratat diferențiat, cu mai multe elemente arhitecturale. Accesul în biserică se face pe portalul aflat pe fațada vestică a turnului, cu ancadrament realizat din tencuială, format din doi montanți sub forma unor pilaștri ce susțin un fronton triunghiular, decorat cu profile. Deasupra acestui portal se deschide o fereastră joasă, de formă semicirculară, cu bosaj decorativ redând arcul ferestrei. Deasupra unui brâu pronunțat, care se află la nivelul cornișei navei, se află un alt nivel al turnului cu ziduri pline și nedecorate, iar la nivelul superior, despărțit de un al doilea brâu, colțurile turnului de plan pătrat sunt teșite, iar pereții sunt străpuși de ferestre înalte, terminate în semicerc, având ancadramente din tencuială cu bosaj în zona arcelor. Sub coif vedem o cornișă bogat profilată, având friză denticulată. Stilul turnului este unul eclectic, cu elemente arhitecturale inspirate din diferite epoci.

Biserica Ortodoxă Sf. Ierarh Nicolae din Coasta

Biserica Ortodoxă Sf. Ierarh Nicolae din Coasta

Privind interiorul bisericii, pictura interioară datează din anii 1970, însă băncile și iconostasul ne arată elemente (profil arhitectural, pilaștri canelurați având capiteluri compozite) care ne indică o vechime mai mare, posibil făcând parte din interiorul original al bisericii.

Bibliografie: LMI 2015, Dujardin, Hodor 1837, Jankovics 2013, Schematismus.

2. Comuna Borșa

Comuna Borșa este alcătuită din cinci sate, toate aflate în valea Borșa, centrul comunei fiind satul Borșa. Așezările care constituie comuna sunt: Borșa, Borșa-Cătun, Borșa-Crestaia, Ciumăfaia și Giula, dintre care Borșa-Cătun și Borșa-Crestaia sunt așezări mici, constituite în secolul al XX-lea, astfel nu reprezintă obiectivul studiului.

2.1. Satul Borșa

Prima mențiune documentară a satului apare în anul 1206 cu denumirea de Bursa, fiind folosită și varianta de Haraszta, precum în 1315 (Borsaharazta). Mai târziu documentele menționează satul mai ales sub forma de Borsa. Biserica sa catolică (prezenta biserică reformată) este menționată pentru prima oară în secolul al XIV-lea. Original făcea parte din comitatul Dăbâca, evoluția sa fiind influențată de cetatea de la Dăbâca aflată în apropiere. De-a lungul istoriei sale mai multe familii nobiliare aveau domenii aici, însă dintre acestea familia Bánffy a jucat rolul cel mai important din punct de vedere al evoluției așezării. Cel mai cunoscut monument din sat este castelul Bánffy.

Castelul Bánffy din Borșa

monument istoric cu codul CJ-II-m-B-07536

Materialul arhivistice privind construirea castelului s-a pierdut, respectiv castelul nu a primit o atenție sporită din partea cercetătorilor, astfel istoricul acestuia se bazează mai ales pe cercetările mai recente (2011) ale istoricilor de artă Beăta Bordás și Attila Weisz.

Construirea castelului actual este datată la cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, confirmat de stilul arhitectural eclectic al clădirii (cu combinarea elementelor neoclasiciste, neobaroce și neorenescentiste), însă la Borșa exista un conac deja în secolul al XVI-lea (cel târziu), familia nobiliară Bánffy fiind proprietarul moșiei de la Borșa din anul 1367, primind-o ca donație de regele Ludovic I (cel Mare), până la naționalizarea domeniului în 1949.

Conacul menționat este atestat documentar în 1543, după care primim o descriere mai detaliată în 1747. În 1792 și 1836 se menționează din nou conacul, „nobilitaris curia”, fiind descris în detaliu, însă, se pare, acest conac nu este predecesorul castelului de azi, parcela pe care se afla situându-se în mijlocul satului, mai la est de clădirea actuală a castelului. În această perioadă, conacul se afla în posesia baronului Ferenc Bánffy (1784-1834).

Castelul actual a fost construit cel mai probabil de baronul Dániel Bánffy (1812-1888), comite de Dăbâca și consilier intern, care, după ce a cumpărat și alte proprietăți pentru a mări moșia Bánffy, s-a stabilit la Borșa. Hărțile militare par a confirma această ipoteză, prima ridicare topografică militară (realizată în perioada 1769-1773) arătând, în zona unde se află castelul actual, doar o clădire de dimensiuni mici lângă o moară, însă cea de-a doua ridicare topografică (realizată între 1869 și 1870) ne arată niște clădiri, una mai mare, rectangulară și mai multe anexe, ale căror aranjament coincide cu situația actuală. Pe lângă argumentele privind stilul clădirii, identitatea comanditarului este confirmată și de faptul că monumentul funerar al baronului Dániel Bánffy se află în parcul castelului.

Este foarte probabil ca această construcție să fi fost de fapt o lucrare de transformare și extindere a unui conac existent, care a precedat clădirea actuală (existența sa fiind atestată de prima ridicare topografică militară), despre care nu dispunem de date istorice, însă unele detalii arhitecturale, mai precis legătura dintre corpul clădirii și cel al turnului, par să indice acest fapt. Astfel, castelul s-a format în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în stil eclectic, prin supraetajarea și extinderea unui conac, probabil de plan rectangular.

Clădirea a fost renovată și modernizată de mai multe ori. În perioada următorului proprietar - baronul Ernő Bánffy (1850-1916), cel de-al treilea fiu al lui Dániel Bánffy, care locuia în castel împreună cu soția sa, contesa Cecília Eszterházy (1857-1946), și cu cele două fiice ale sale, la cumpăna secolelor al XIX-lea și XX-lea - castelul a fost reamenajat, elementele din fier forjat și unele dintre piesele de mobilier, de stil secesion datând din această perioadă. Planul pentru alimentarea cu apă a castelului datează din 1900.

Între anii 1938 și 1939 au loc unele lucrări de renovare: se repară acoperișul, se rezugrăvesc fațadele și interioarele, se fac lucrări de izolare la terasa de pe fațada principală. În cea de-a doua jumătate a secolului XX au avut loc unele modificări, prin realizarea unui planșeu din beton armat peste parter și introducerea unor ziduri de compartimentare. Tot în cea de-a doua jumătate a secolului are loc vitrarea terasei porticului de pe fațada principală, prin ridicarea unei copertine deasupra acesteia. Învelitoarea de țiglă a clădirii este nouă, fiind înlocuită recent.

Cea de-a doua ridicare topografică militară (dintre 1869-1870), care atestă pentru prima dată existența castelului Bánffy, ne indică o zonă de parterre la sud-vest de reședință. Astfel, începuturile parcului par să coincidă cu cele ale castelului. Cea de-a treia ridicare topografică militară, varianta completată și corectată a hărții militare precedente, completează imaginea parcului cu un șir de arbori. Zona împădurită care urcă pe dealul aflat lângă castel pare să fi fost plantată mai târziu. Parcul a suferit modificări după naționalizare, prin tăiere de arbori, zone replantate, respectiv clădiri construite ulterior în zona din fața reședinței.

Castelul Bánffy de la Borșa este amplasat la marginea vestică a satului, parcela fiind completată de o zonă aflată la sud de clădirea castelului, unde se întinde parcul castelului. Clădiri principale i-au fost adăugate clădiri anexe, de un singur nivel și datând din aceeași perioadă cu reședința, care odinioară găzduiau locuințele personalului, ateliere, bucătării, spălătorii etc. Intrarea pe proprietate se află la est de clădirea principală, pe o poartă nouă, delimitată de doi stâlpi ce fac parte din structurile originale, dintre care unul mai păstrează decorația sa: o urnă neoclasicistă sculptată din piatră.

Planul castelului este de formă rectangulară, ușor alungită, completată cu un rezalit central accentuat la fațada principală (portic susținut de un șir de coloane și terasă la etaj), două rezalite mici pe cele două laturi ale fațadei posterioare, respectiv un turn dreptunghiular la colțul sudic al clădirii. Corpul principal are trei niveluri: subsol, parter și etaj, iar turnul are un etaj suplimentar.

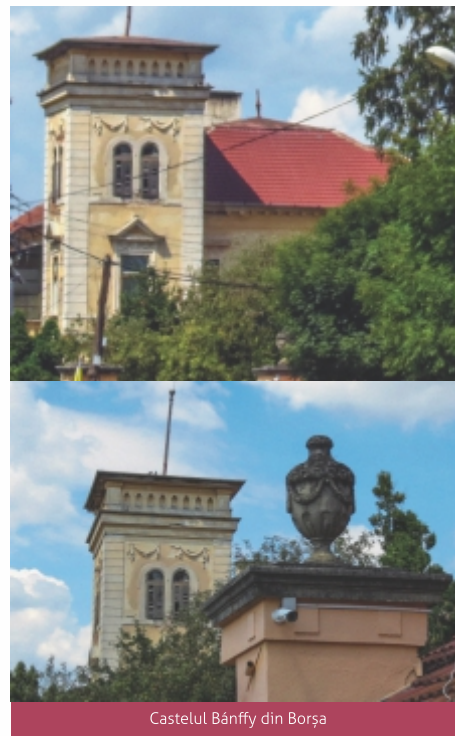

Fațada principală, orientată spre parc, este partea cea mai remarcabilă a clădirii. Elementul central, porticul susținut de un șir de coloane și doi stâlpi masivi este de inspirație neoclasică, care ulterior a fost închis cu vitraj atât la parter (pe partea laterală), cât și la etaj (acoperit cu o copertină). Fațada este articulată pe orizontală de soclu, brâu median simplu, respectiv o cornișă susținută de un șir de console. Zona parterului este decorată cu platbande din tencuială (această decorație apare și pe fațadele laterale), iar colțurile clădirii sunt marcate cu bosaj, realizat tot din tencuială. Ferestrele sunt dreptunghiulare, cu o decorație mai accentuată deasupra lintourilor, sub formă de ghirlande stilizate, îmbogățite cu motive de draperii, respectiv o cornișă puternică. Celălalt element accentuat este turnul de colț, care depășește înălțimea corpului de clădire cu un etaj, respectiv are o ornamentație mai bogată la nivelul ferestrelor. Ferestrele de la etaj dispun de un fronton triunghiular, iar la ultimul etaj, deasupra celor două ferestre cu închidere semicirculară, unite printr-un chenar comun simplu, realizat din tencuială, sunt dispuse decorațiuni din tencuială sub forma unor draperii. În prezent, turnul are un acoperiș scund, dar imaginile de epocă ne arată că aici exista un belvedere - se păstrează doar balustradele traforate ale acesteia.

Privind amenajarea interioară, redăm în citat descrierea lui Beăta Bordás: „Din punct de vedere arhitectural, casa scării este cel mai important element al amenajării interioare. Legătura dintre parter și etaj se face printr-o scară cu 25 de trepte cu o balustradă elegantă din fier forjat, ornamentată cu motive geometrice. Balustrada se întoarce la etaj și formează un parapet la culoarul din hol. Pornirea balustradei la parter este o operă deosebită, asemănătoare unui lampadar elegant din fier forjat, cu detalii minuțios executate. Pardoseala casei scării este de mozaic, cu ornamentație florală stilizată, bicoloră (negru-roșu). Casa scării are un tavan plat cu colțuri rotunjite. Candelabrul, fixat în plafonul casei scării, dispune de aceeași feronerie, cu valoare artistică, asemenea balustradei. Aceste detalii par a proveni de la cumpăna secolelor XIX–XX.

În hol, la parter, s-a păstrat în locul ei original o piesă de mobilier de epocă din lemn, un dulap elegant, decorat cu oglinzi venețiene, în stilul secesion. În încăperea mică de la parterul turnului se mai păstrează mobilierul original din lemn, dulapuri pe toată înălțimea pereților. Alte elemente importante de epocă sunt tâmplăriile originale ale ușilor prezente în trei saloane de la parter: tocuri late și aripi duble de ușă cu ornamentație casetată cu forme geometrice. În această parte a castelului s-a păstrat și tâmplăria originală a ferestrelor, dotate cu jaluzele și obloane interioare.”

Imaginile de epocă ne arată, înaintea fațadei principale, o zonă întinsă cu gazon, cu grupuri florale și plante exotice în ghiveci, de unde porneau aleile ce duceau către zona împădurită. În prezent, în fața acestei fațade se găsește un rondou, amplasat în axul central al clădirii, plantat cu flori și înconjurat cu arborii tuia și castanii, care au fost plantați în anii 1950. În continuarea acestei zone de parter exista o zonă în pantă, cu peluză, cu arbori plantați mai rar sau grupați, respectiv o fântână arteziană (care se poate observa pe unele dintre imaginile de epocă). Aici s-au construit ulterior clădirile anexe pentru funcționarea spitalului, zona fiind modificată puternic. Pădurea aflată la sud-est de castel a fost partea cea mai puțin afectată a parcului. Aici se găsește monumentul funerar al baronului Dániel Bánffy, sub forma unui obelisc, decorat cu blazonul baronului, respectiv având următoarea inscripție: „Itt nyugszik/ LOSONCZI/ báró BÁNFY DÁNIEL/ valóságos belső titkos/ tanácsos/ a páratlan férj és apa/ kinek emlékét/ hálával áldják/ neje/ GYÁRFÁS ANNA/ és fia/ DEZSŐ, JENŐ, ERNŐ/ született/ 1812. május 14-én/ meghalt/ 1888. ápril 29-én”. (traducerea pe scurt: aici se odihnește baronul Dániel Bánffy, consilier intern, soț și tată fără asemănare, amintirea lui fiind binecuvântată de soția, Anna Gyárfás, și fii lui, Dezső, Jenő și Ernő).

Castelul Bánffy din Borșa

Biserica reformată din Borșa

Biserica reformată, în forma sa actuală, datează din prima jumătate a secolului al XIX-lea, însă documentele istorice, cât și unele detalii arhitecturale ne indică faptul că ea a fost precedată de un edificiu medieval.

Biserica, inițial catolică, a fost menționată pentru prima dată în sursele istorice în 1332, mai precis în dijele papale, când „Dominicus sacerdos de Borsa solvit XVI denarios”, adică preotul Dominic a plătit 16 denari. Mai târziu, se mai menționează preoții acestei biserici: în 1399 „Petrus lector ecclesie de Borsa”, 1463 „Benedictus plebanus de Borsa et vicearchidiaconus in sede Doboka” sau 1486 „Gerardus pesbiter plebanus de Borsa”. În 1509 apare o nouă mențiune documentară, fără precizarea numelui preotului.

Cu toate că atestarea documentară a bisericii datează din prima parte a secolului al XIV-lea, un element decorativ din piatră, refolosit în reconstruirea bisericii, ar indica o vechime și mai mare a bisericii inițiale. Relieful descoperit reprezintă în formă schematică, stilizată, o figură umană (?) cu o coroană, așezată cu capul în jos, însă stilul execuției este extrem de naiv și rudimentar, având legătură, din punct de vedere stilistic, cu cele mai vechi reliefuri și decorații romanice din Transilvania. Cu toate acestea, în lipsa unor caracteristici stilistice concrete, piesa este foarte greu de datat.

Biserica Reformată din Borșa

În perioada reformei religioase, enoriașii catolici trec la religie reformată. Biserica se reconstruiește în 1827, sau cel puțin are loc o transformare mai radicală a clădirii, cu refolosirea materialului de construcție medieval. Formele simple ale bisericii, ferestrele mai ample, încheiate în segment de cerc ne indică o intervenție din secolul al XIX-lea. Unul dintre clopote ne amintește de un incendiu de la începutul secolului XX, din 1907, care a distrus clopotul anterior. Astfel, la începutul secolului XX a avut loc o nouă intervenție asupra bisericii. Este posibil ca în urma incendiului să fi fost necesară renovarea clădirii, probabil elementele de lemn (șarpanta, mobilierul sau o parte din mobilier) realizându-se în perioada respectivă.

Relief timpuriu, cu datare incertă, în poziție secundară

Biserica dispunea de un alt clopot, mai prețios, de datare necunoscută, dar care, pe baza imaginii păstrate arată forme medievale, care s-a pierdut, fiind predat, în timpul Primului Război Mondial, pentru a fi topit.

Ultima renovare a bisericii a avut loc în 1994.

Biserica se află în partea de nord a satului, la intersecția drumului județean ce intră în localitate și a străzii principale a satului, pe o parcelă de formă aproximativ pătrată. Clădirea parohiei se află la sud de biserică, pe aceeași parcelă.

Biserica construită din piatră este de tip sală, formată dintr-o navă, un cor și un turn vestic. Corul este boltit, având două calote boeme despărțite de un arc dublu, iar nava este acoperită de un tavan. Pardoseala a fost realizată din lemn, iar pereții au fost retencuiți în 2004. Peste biserică găsim o șarpantă înghinerească, probabil de la începutul secolului XX, posibil construit în urma incendiului din 1907.

Decorația exterioară a bisericii este simplă, turnul este articulat cu lesene la colțuri, cu un soclu înalt, simplu, un brâu median simplu deasupra primului nivel, respectiv o cornișă sub acoperiș. Ferestrele au închidere în segment de cerc, atât la nivelul superior al turnului, precum și pe fațadele navei. Acestea sunt decorate cu ancadrame moderne, realizate cu plăci de piatră. Un element interesant ce atrage atenția este o piatră cu un relief stilizat, element decorativ medieval ce a fost refolosit la reconstrucția bisericii, iar apoi găsit și prezentat în timpul lucrărilor de renovare.

Privind mobilierul bisericii, elementul cel mai important este amvonul, care se sprijină pe un picior realizat din piatră, cu bază și decorat cu casete înfățișând flori stilizate (influența renașterii târzii, datând de la sfârșitul secolului al XVII-lea sau prima parte a secolului al XVIII-lea), iar parapetul este tencuit, având o decorație simplă, înfățișând chenare. Băncile, strana situată în navă, la est de intrare, respectiv tribuna de la capătul vestic al navei și tribuna orgii din cor sunt din lemn, înfățișând o decorație simplă, datând din secolul XX, posibil din perioada următoare incendiului menționat.

Orga bisericii, realizat de un autor anonim, este datată în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Interiorul și clopotul bisericii

Inscripțiile clopotelor:

Clopotul mic (turnat la Timișoara, în atelierul lui Antal Novotny, după incendiul din data de 1 septembrie 1907, finanțat de enoriașii din Borșa): „AZ 1907. SZEPTEMBER 1-SŐI/ TÚZVÉS UTÁN A KOLOZSBORSAI/ REFORMÁTUS EGYHÁZ KÖZADAKOZÁSÁBÓL/ ÚJRA ÖNTETETT U.A. ÉV OKTÓBER HAVÁBAN/ ÖNTÖTTE NOVOTNY ANTAL TEMESVÁROTT 2733 SZ.”

Clopotul mare (turnat în 1923, finanțat de enoriașii din Borșa): „KÖZADAKOZÁSÓL KÉSZÍTETTE A/ KOLOZSBORSAI REF. EGYHÁZKÖZSÉG[...]/ 1923-ÍK ÉVBEN”

Biserica reformată, construcție mai veche, și recent construita biserică greco-catolică din Borșa

În sat se mai găsesc două biserici: biserica ortodoxă și greco-catolică, ambele aflate de-a lungul drumului județean. Acestea au o istorie comună. Șematismul Eparhiei Greco-catolice Cluj-Gherla din anul 1900 menționează mica și vechea parohie greco-catolică de la Borșa, având o biserică de lemn cu hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril construită în anul 1801. Mai târziu, Șematismul din 1947 menționează o biserică de zidărie construită în anul 1900 și renovată în 1922, purtând același hram. După desființarea Bisericii Greco-catolice în perioada comunistă, lăcașul de cult a fost folosit de către comunitatea ortodoxă. Cu toate că în 1991 s-a reconstituit parohia greco-catolică de la Borșa, biserica, acum una ortodoxă, având același hram ca și în trecut, a rămas în proprietatea Bisericii Ortodoxe, iar din 2003 enoriașii greco-catolici au o nouă biserică, cu hramul Înălțarea Sfintei Cruci.

Bibliografie: LMI 2015, Bordás 2016, Bordás Borșa, Cseri 1997, Hodor 1837, Laár 2002, Léstyán 2000, Schematismus, Sisa 2007, Szabó 2003, Șematism, Türk 2014.

2.2. Satul Ciumăfaia

Prima mențiune a satului datează din anul 1230 sub forma de Chama, iar din 1307 apare și forma mai apropiată de cea actuală, Chamafaya. Biserica sa este amintită tot în acest secol. Conform surselor, localnicii așezării erau iobagi ai cetății de la Dăbâca, cu anumite obligații militare, datorită cărora mai multe familii au fost ridicate la rang de nobil, care dețineau majoritatea satului.

Hotarul satului Ciumăfaia

Biserica Reformată din Ciumăfaia monument istoric cu codul CJ-II-m-B-07570

Biserica reformată figurează în Lista Monumentelor Istorice din 2015 ca datând din secolul al XVI-lea (datare care pare să fie confirmată de existența unui portal renașcentist pe fațada sudică), însă sursele istorice ne dezvăluie existența unei biserici deja cel târziu în secolul al XIV-lea: biserica de rit catolic este atestată prin menționarea, în dijele papale din 1333, a preotului catolic, de nume Dominic. Mai târziu, în 1523 este menționat în surse un alt preot paroh catolic. Este foarte posibil, deci, ca aici să fi existat o primă biserică timpurie, care a fost ulterior modificată. Elementele gotice ale bisericii (cor poligonal, ferestrele în arc frânt) ar putea indica inclusiv o modificare a bisericii mai timpurie decât datarea în Lista Monumentelor, adică în secolul al XV-lea, completat de un portal renașcentist în secolul al XVI-lea. Însă, din păcate, lipsa documentelor istorice privind biserica permit doar speculații în ceea ce privește evoluția sa arhitecturală.

Biserica Reformată din Ciumăfaia

Poarta de lemn, din secolul al XVIII-lea, a cimitirului bisericii

Poarta de lemn a sitului, precum și amvonul din interiorul bisericii, două valori importante ale monumentului, ne indică o renovare cu câteva adăugiri la mijlocul secolului al XVIII-lea. De fapt, un document întocmit cu ocazia unei vizitații a bisericii din 1730 menționează sancțiunile care vor fi impuse, dacă nu se termină lucrările la pardoseala bisericii, respectiv construirea clopotniței. Astfel lucrările s-au desfășurat în cel de-al doilea sfert al secolului al XVIII-lea, terminându-se în mare parte în jurul anului 1747, când documentele ne indică o dispută privind ordinea ocupării băncilor în rândul enoriașilor. La lucrările menționate se adaugă cele de la sfârșitul secolului, fiindcă turnul, conform inscripției sale de pe latura vestică, a fost adăugat bisericii în 1799.

Biserica reformată se află pe dealul din partea de sud a satului, pe o parcelă neregulată care cuprinde inclusiv cimitirul reformat. Parcela este accesibilă de pe drumul 152, care duce spre satul Giula, dar intrarea principală se află la nord-est de biserică, pe o mică uliță, aici aflându-se o poartă decorată, construită din lemn și datând, conform inscripției sale, din 1759. Poarta din lemn de stejar, cu un acoperiș în patru ape având învelitoare de șindrilă, susținut de console decorative de lemn, are două canaturi. Montanții, precum și lintelul său poartă o decorație crestată înfățișând diverse motive, precum rozete, motivul funiei, ornamentație festonată, zimțată, respectiv pe elementele de legătură din cele două colțuri ale părții superioare se văd două stele și luna (partea dreaptă sus), respectiv două stele și motivul soarelui (partea stângă sus). În axul central al porții, pe lintel se află inscripția „ANNO/ 1759”, gravată pe un scut. Cimitirul cuprinde morminte din secolele al XIX-lea și XX-lea, inclusiv pietre funerare în formă de obeliscuri.

Biserica cu orientarea corului către est (ușor răsucită către nord) se află în partea centrală a parcelei. Clădirea este de tip sală, formată din navă, aproximativ pătrată la nivelul planului, cor poligonal de aceeași lățime cu nava, respectiv un turn vestic cu foișor. Nava dispune de acoperiș în două ape, acoperit cu tablă ondulată, rezultat al unei renovări recente. Coiful turnului, susținut de stâlpii de lemn ale foișorului cu balustradă din scânduri de lemn, are învelitoare de tablă. Imaginile de arhivă de la mijlocul secolului al XX-lea ne arată că biserica era acoperită, inițial, cu șindrilă. Pe fațada de vest, zidul masiv al turnului este străpuns de două ferestre înguste, aflate una deasupra celeilalte, de dimensiuni mici, semicirculare.

Fațada de sud, unde găsim și intrarea în biserică, este simplă, cele două colțuri și mijlocul fațadei fiind marcate de lesene cu baze (în mod identic cu fațada de nord, care nu are ferestre), iar la corul poligonal se mai adaugă doi contraforți masivi (la colțul sud-estic și estic), probabil încercări de consolidare ulterioare datorită instabilității terenului din zonă. Tirantul vizibil de-a lungul acestui perete, deasupra ferestrelor, este de asemenea rezultatul unei consolidări. Cele trei ferestre ale fațadei sudice (la care se mai adaugă o fereastră de est în cazul corului poligonal) sunt de dimensiuni modeste, încheiate în arc frânt, dispunând de ancadramente simple din piatră, având muchiile interioare teșite. Tâmplăria acestora este simplă, de la sfârșitul secolului al XIX-lea sau prima parte a secolului al XX-lea. Cel mai spectaculos element al acestei fațade este ancadramentul de piatră al portalului de acces, cu deschidere semicirculară, care poartă o profilatură specifică renașterii, cu întoarcerea acestei profilaturi spre golul ușii în partea inferioară a montanților, o soluție regăsită tot în perioada renașcentistă. Tâmplăria ușii este nouă.

Interiorul bisericii este simplu, în mod specific interioarelor de biserici protestante. Spațiul este acoperit cu tavan casetat nedecorat, cu casete vopsite în verde, despărțite de șipci roșii. Arcului triumfal semicircular i se alătură, pe latura nordică, un amvon de plan poligonal, realizat de renumitul sculptor al zonei, Dávid Sipos de Kide. Trei laturi ale parapetului sunt decorate cu compoziții de vrejuri și flori, în relief aplatizat, tipice pentru stilul renașcentist târziu al amvonului, respectiv două laturi poartă inscripții: „ANNO/ DOMINI/ 1745 IN/ NOMINE/ JESU/ AD/ LAUDEM/ JESU/ AEDIFICATUM” (traducere aproximativă: construit în anul Domnului 1745 în numele și pentru gloria lui Isus), respectiv „CXXXII [Z]SOLT/ 7V[er]s/ ELMGYÜNK/ MOSTAZUR/ HAJLÉKIHOZ/ HOGY/ MEGHAJCSUK/ MAGUNKAT/ AZ Ö LÁBÁNAK/ SAMOLYÁNÁL”, care face trimitere la Psalmii 132, versul 7: „Să mergem la Lăcașul Lui, să ne închinăm la picioarele tronului Său!”

Se menționează, de asemenea, că în timpul unei renovări s-au găsit urme de pictură murală, care au fost acoperite. Orga bisericii este datată la prima jumătate a secolului al XIX-lea, cu o modificare sau reparație executată de János Mezei în 1900.

Inscripția turnului: „ÉPÍTETETT/ 1799dik/ ESZTENDŐBEN”
(traducere: construit în anul 1799)

Inscripție comemorând construirea turnului

Bibliografie: LMI 2015, Cseri 1997, Entz 1996, Hodor 1837, Kabay 1982, Léstyán 2000, Schematismus, Szabó 2003, Șematism, Türk 2014.

Legat de biserica greco-catolică din sat, Șematismul Eparhiei Greco-catolice Cluj-Gherla din anul 1900 menționează faptul că Ciumăfaia era filia parohiei de la Giula, având o biserică de lemn cu hramul Sfântului Gheorghe, iar Șematismul din 1947 trimite și la faptul că vechea parohie a devenit filie în anul 1860. Vechea biserică de lemn a dispărut, în 1937 construindu-se o biserică de zidărie purtând același hram. În perioada comunismului biserica a trecut la ortodocși, fiind retrocedată Bisericii Greco-catolice în 2007, în prezent având hramul Sfântului Nicolae.

Bibliografie: LMI 2015, Cseri 1997, Entz 1996, Hodor 1837, Kabay 1982, Léstyán 2000, Schematismus, Szabó 2003, Șematism, Türk 2014.

Biserica Greco-catolică Sf. Nicolae din Ciumăfaia

2.3. Satul Giula

Satul Giula se menționează pentru prima dată în 1307 sub forma de Gyula, dar ne putem întâlni și cu alte variante ale numelui: Gywla, Gyla, Gulahaza. În afara bisericii reformate, de origine medievală, merită amintită și biserica ortodoxă, original greco-catolică. Șematismul Eparhiei Greco-catolice Cluj-Gherla din anul 1900 menționează în legătură cu mica și vechea parohie de aici că are o biserică de zidărie ridicată în anul 1821 cu hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril. Din Șematismul din 1947 aflăm și faptul că în 1733 era aici o biserică, o casă parohială și doi preoți, ambii neuniți, deci ortodocși. Biserica actuală a fost construită în 1821 pe cheltuiala episcopului Ioan Bob (care și-a înmormântat părinții aici), fiind deci precedată de o altă biserică, probabil de lemn. Clădirea bisericii a fost renovată în 1880. În perioada comunismului biserica a trecut la ortodocși, nefiind retrocedată, funcționând ca Biserica Ortodoxă Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril.

Vedere din Giula

Biserica Reformată din Giula

Nu deținem date despre istoria timpurie a bisericii. Cu toate acestea, se menționează enoriași catolici în 1307. Unii cercetători cred că o parte a bisericii este medievală, inscripția cu data de 1813-1843 se poate referi doar la construirea turnului sau eventual la reconstruirea sau modificarea bisericii. Deținea un clopot din secolele XV-XVI, astfel cu siguranță exista aici o biserică în aceste secole. Se menționează inclusiv că în urma reformei biserica, inițial catolică, devine reformată, iar din 1788 devine filie a bisericii din Ciumăfaia. Aspectul bisericii, cu proporțiile navei și ferestrele cu deschidere în arc ușor frânt ar indica de asemenea o construcție mai veche, care a fost modificată în secolul al XIX-lea, inscripția de pe turn atestând această modificare. La sfârșitul secolului al XIX-lea (1883) se menționează că biserica a fost recent renovată.

Biserica sală cu orientarea către nord-est se află în centrul satului, pe o parcelă cu cimitirul care o înconjoară. Construită din piatră, este alcătuită din navă cu absidă semicirculară și turn vestic. Acoperișul în două ape al navei, respectiv coiful turnului sunt acoperite cu tablă. Fațada bisericii este simplă, având un soclu înalt și pereții tencuiți și zugrăviți alb. Turnul este tratat diferențiat, fiind articulat cu lesene la colțuri și având o cornișă profilată. Ferestrele bisericii (doar către sud) păstrează ancadramele simple, probabil ciuntite de-a lungul timpului, care au o formă ușor frântă la partea superioară. Ferestrele turnului au deschiderea mai largă, fiind semicirculare.

Biserica Reformată din Giula

Amvonul bisericii

Interiorul bisericii este unul simplu. Accesul se face pe un mic portal aflat pe latura de sud a turnului. Pardoseala este din ciment, pereții sunt zugrăviți în alb, tavanul bisericii având o decorație simplă din tencuială, reprezentând un element central în formă de trei cercuri concentrice. Mobilierul este de asemenea simplu, cu bănci și o tribună vestică ce datează probabil de la sfârșitul secolului al XIX-lea sau din prima parte a secolului XX. Un element accentuat este amvonul din piatră, cu o bază și parapet în formă poligonală, dar acestea nu sunt decorate. Amvonul poartă următoarea inscripție: „DEMETER JÓZSEF GONDNOKSÁGA ALAT/ KÉSZÜLT 1895. ÉV. HATHÁZI FERENC LEKÉSZ”, ceea ce ne informează că acest amvon datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Coronamentul este de factură mai recentă, fiind o lucrare simplă din lemn.

Inscripția clopotului din 1924 menționează că acest clopot a fost turnat în memoria familiei Jakab: „KOLOZSGYULA 1924/ JAKAB FARKAS ÉS NEJE KATALIN, GYERMEKEI EMLÉKÉRE ZSIGA, SÁNDOR, ISTVÁN ÉS ESZTER/ JÓSKA KI AZON A HARCÉREN ELESETT”

Clopotul bisericii din 1924 și inscripția referitoare la lucrările de reconstrucție

Bibliografie: Hodor 1837, Létyán 2000, Schematismus, Szabó 2003, Șematism.

Vedere din Sic

3. Comuna Sic

Comuna Sic se compune dintr-o singură așezare, satul omonim.

Conform cercetărilor, în perioada medievală extragerea sării din ocna de la Sic era în desfășurare deja în secolul al XII-lea, primii hospesși aduși aici fiind menționați în anul 1291. În secolul al XIII-lea proprietarul localității era voievodul transilvănean Ladislau Kán, care în această perioadă deținea și satul Bonțida din apropiere. În 1507 localitatea a fost amintită drept târg (oraș), bogătimea sa datorându-se minei de sare. Data de 24 august 1717 a fost una dintre cele mai tragice zile ale istoriei așezării, dată la care tătarii au năvălit peste populația din Sic, omorând sau robind o bună parte dintre aceștia. După aceea dată, în localitate au rămas doar 100 de oameni, astfel localnicii își aduc aminte de această zi tragică până în prezent.

Biserica Reformată din Sic

monument istoric cu codul CJ-II-m-A-07759

Biserica din Sic a fost construită după invazia mongolă din 1241, cu o puternică influență stilistică din partea șantierului cistercian de la Cârța. A fost extinsă în 1432, când s-a construit turnul său, original aflat deasupra părții vestice a navei centrale. Construirea unor noi niveluri deasupra turnului a continuat între 1767 și 1771, respectiv în 1808. Primul tavan casetat al navei a fost realizat în 1770 de către tâmplarul Lőrinc Umling. Tavanul ulterior a fost înlocuit. În 1946-1947 biserica a fost restaurată și parțial modificată de către arhitectul Károly Kós, transformând fațada de vest prin mutarea turnului bisericii la locul actual. Recent a fost supusă unei noi restaurări, prin care s-au eliminat problemele structurale ale bisericii, s-au dezvăluit complet picturile murale (din care erau vizibile doar o parte înainte de restaurare), s-au conservat, iar biserica a fost retencuită, primind inclusiv un nou tavan casetat.

Biserica Reformată din Sic

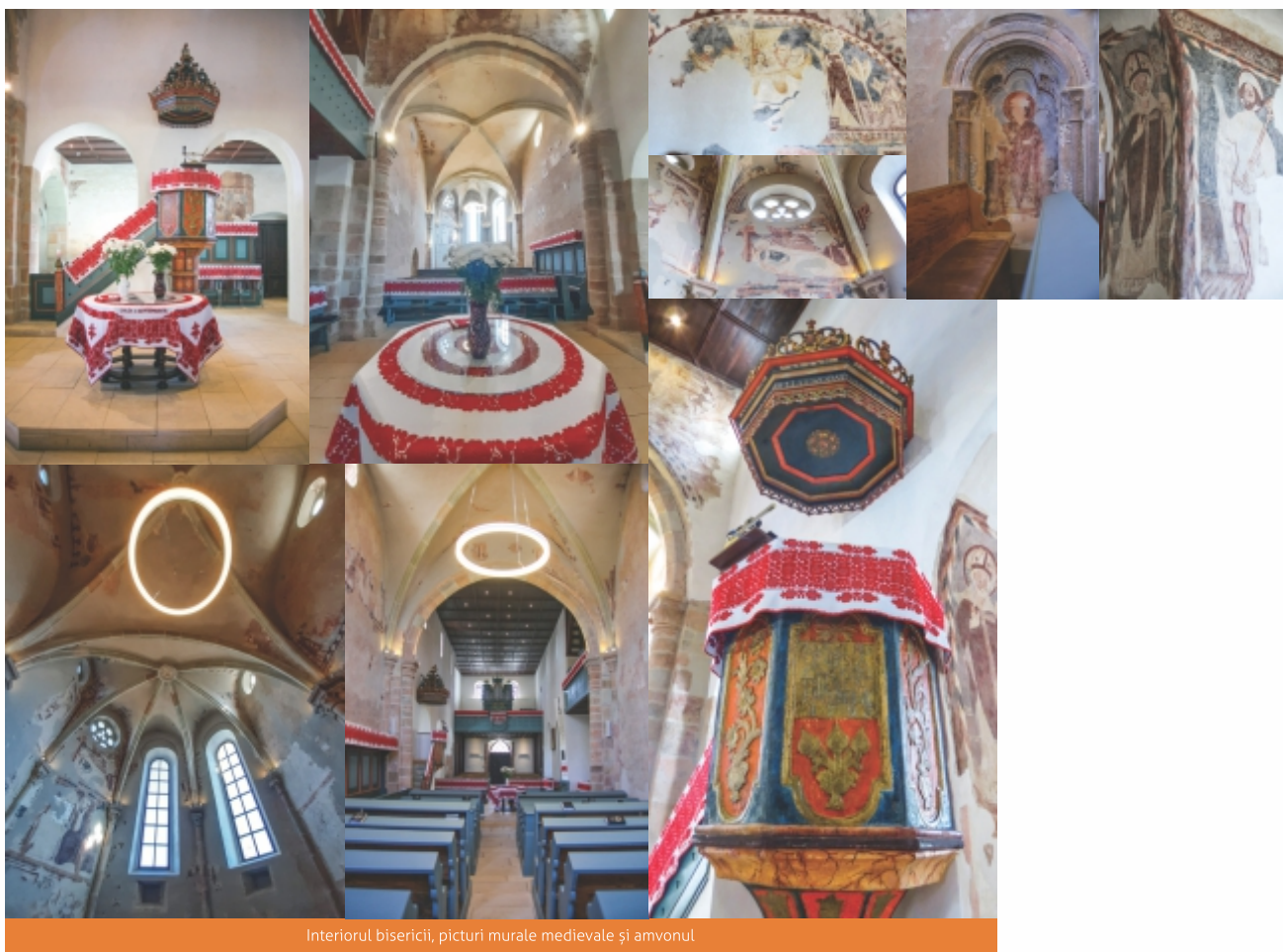

Biserica Reformată din Sic

Biserica construită din piatră brută tencuită și piatră ecarisată la profiluri s-a realizat în stil gotic timpuriu ca bazilică cu trei nave împărțite prin stâlpi dreptunghiulari, având un cor central alungit, încheiat cu absidă poligonală, respectiv două coruri laterale în prelungirea navelor secundare și o sacristie pe latura de nord a bisericii. Turnul bisericii, aflat la colțul sud-vestic al clădirii, s-a construit în urma intervenției din 1946, înainte de această dată exista un turn înglobat capătului vestic al navei centrale.

Corpul bazilical este tăvănit, arcadele dintre nave sunt semicirculare, însă corul și colateralii săi sunt boltiți, primul cu boltă în cruce pe nervuri, restul cu boltă în cruce pe muchii. Pictura murală datează din epoci diferite.

Dintre acestea amintim scena Judecării de Apoi de deasupra arcului triumfal, cu Isus în mandorlă, Fecioara protectoare și arhanghelul Mihail, scenele Bunavestirii și Nativității din corul central, Isus în mandorlă cu simboluri ale evangheliștilor de pe bolta corului lateral de sud sau scena Judecării de Apoi pe suprafața peretelui de nord. Tot aici a fost reprezentată una dintre scenele legendei Sfântului Nicolae, când episcopul sfânt a calmat marea. În afară de acestea, mai găsim reprezentări ale sfinților, precum Sfântul Nicolae, Regele Sfânt Ludovic, Sfânta Helena, Sfânta Margareta și Sfânta Ana. Amvonul a fost sculptat din piatră în anul 1793 de către Ádám Horváth din Chidea. Dintre cele două clopote existente în turnul bisericii, cel mare a fost instalat în anul 1753. Orga bisericii a fost construită în anul 1733.

Interiorul bisericii, picturi murale medievale și amvonul

Biserica Catolică din Sic

monument istoric cu codul CJ-II-m-B-07761

Prezența ordinului franciscan este atestată la Sic încă din secolul al XVIII-lea. Când Weiner Konrad este trimis la Dej, în data de 1 iulie 1712, pentru a se îngriji de enoriașii romano-catolici de acolo, de fapt devine inclusiv capelan al localităților Ocna Dej și Sic. Mai târziu, după ce ordinul franciscan se restabilește la Cluj, membrii acestei mănăstiri preiau sarcinile legate de enoriașii catolici din Sic. După ce devine evidentă nevoia de a avea o prezență catolică permanentă la Sic, inclusiv posibilitatea de a asigura traiul a doi preoți catolici, datorită numărului mare de catolici, ordinul cumpără o parcelă în localitate în anul 1741. Biserica se construiește, după zece ani, lucrările începând din anii cincizeci ai secolului al XVIII-lea și terminându-se la sfârșitul secolului.

Biserica, cu orientarea corului către nord, a fost construită din cărămidă în formă de biserică sală compusă din navă și cor cu absidă arcuită, respectiv un turn masiv pe latura sudică a bisericii. Învelitoarea acoperișului navei, în două ape, este țigla, iar cea a turnului este tablă. Fațada navei este simplă, nedecorată, având doar soclu din tencuială și cornișă profilată, corul având cornișă și mai simplă, însă turnul are o decorație barocă bogată. Până la nivelul cornișei navei, fațadele turnului sunt decorate cu platbande realizate din tencuială, la sud, în axul longitudinal al bisericii aflându-se portalul de acces în biserică, cu un ancadrament bogat decorat, realizat din piatră. Deasupra portalului vedem o fereastră semicirculară cu ancadrament realizat din tencuială. Cornișa navei este continuată pe turn, care astfel devine brâu. Deasupra brâului suprafața pereților este netedă, fațadele fiind flancate de câte un pilastru cu bază și capitel realizat din muluri. Între pilastri, în partea centrală a fațadelor vedem câte o nișă cu închidere semicirculară, cu ancadrament realizat din tencuială, în nișa deasupra portalului este așezată statuia Sfântului Francisc de Assisi.

Interiorul bisericii se află sub renovare. Atât nava, cât și corul sunt acoperite cu calote boeme, susținute de pilastri dublați. Amvonul este unul simplu, cu parapet decorat cu flori în vase, cromatica sa fiind de alb și auriu, dând piesei un iz clasicizant. Conform inscripției sale, pictată sub parapet, amvonul s-a realizat în 1875. În momentul deplasării la fața locului, altarul și orga bisericii erau în curs de restaurare (vara anului 2019).

Biserica Catolică din Sic

Elemente decorative

Biserica de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril

monument istoric cu codul CJ-II-m-B-07760

Conform LMI 2015, biserica s-a construit între anii 1731 și 1760. Pe parcursul istoriei sale, a fost restaurată în repetate rânduri. Biserica construită din lemn se află la capătul de nord al satului, fiind folosită foarte rar. Este compusă din naos, altar poligonal, terminat cu muchie în ax, respectiv are un turn clopotniță încorporată în zona de vest, probabil peste zona de pronaos. Dispune de asemenea de o prispă pe latura de sud. Biserica construită din bârne de stejar stă pe o fundație de piatră și are învelitoarea din șindrilă. Ferestrele sale sunt de dimensiuni mici, de formă pătrată. Poarta de acces este bogat decorată cu decorațiuni cioplite în lemn, înfățișând rozete și frânghii răsucite. În partea de sus, portalul este ornat cu o cruce sub care se află trecut cu cifre chirilice anul construcției bisericii, 1731.

În interior, așa-numita "biserică a bărbaților" (locul unde stăteau bărbații, adică naosul) e separată de "biserică femeilor" (adică pronaosul) printr-un perete din care s-au scos bucăți de bârne, pentru a facilita accesul femeilor la slujbă. Trecerea din naos în pronaos se face prin intermediul portalului interior, și acesta frumos decorat. Naosul are o boltă semicirculară, unde se distinge atât grinda centrală, cât și arc-dublourile frumos sculptate și pictate.

Iconostasul are trei intrări, ușile împărătești având șase casete pictate cu scena Bunei Vestiri, Arhanghelul Gavriil, precum și cu cei patru Evangheliști.

Biserica Ortodoxă de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril

Stele de piatră ale ocnei de sare din Sic

monument istoric cu codul CJ-III-m-B-07822

Solul din jurul localității fiind bogat în sare, extragerea acesteia are o istorie îndelungată la Sic, încă din perioada romană, continuată apoi în evul mediu, prosperitatea localității fiind datorată acestui lucru. La sfârșitul secolului al XVIII-lea în ocna încă mai lucrau 20-30 de oameni. Însă această activitate era în declin deja la începutul secolului următor, iar după ce în 1812 s-a produs un accident, s-a decis închiderea minei, în 1822. Cele două stele s-au ridicat în apropierea ocnei, în amintirea activităților de aici.

Cele două stele stau în apropierea minei prăbușite, fiecare dintre acestea conținând un text în limba latină, iar pe cealaltă suprafață același text în limba maghiară, cioplite pe suprafețele delimitate de câte un chenar arcuit la partea inferioară. Datorită erodării pietrei din cauza intemperiilor, cu toate că în acest moment cele două stele sunt protejate de structuri cu acoperiș, textele au ajuns aproape indescifrabile. Însă acestea s-au notat, astfel se poate reda textul în limba maghiară: „Sóakna, mely az emberi emlékezetet sokkal felyül halada időben fundálta a két hétölös aknatorka 1822-ik esztendőben, októbernek 24-ik bedöngöltetett. Mélysége volt 48, szélessége 39 öl.” și „Méltóságos L.B. Miske József úr ő excellentiája fő kincstárnoksága alatt. Désaknai kamara Ispány Berényi Emmanuel idejében Szeltzman Josef KA Ács pallér.”

Traducerea liberă a textelor: Ocna de sare care a fost întemeiată într-o perioadă ce depășește memoria omenească, cele două guri ale ocnei, de șapte stâneni, au fost închise în data de 24 octombrie 1822. În timpul vistiernicului excelența sa József Miske și al comitelui cămării de Ocna Dejului, Emmanuel Berényi, maistrul dulgher Josef Szeltzman.

Stelele de piatră ale ocnei de sare din Sic

Casa Satului din Sic

Odată cu dispariția locuințelor tradiționale din localitate, interesul pentru acestea a crescut, astfel la sfârșitul anilor 1990 s-au analizat casele care ar putea fi transformate în „casa satului”, amenajându-se mai multe case tradiționale care să servească drept muzeu popular. Casa Satului este una dintre cele mai vechi case țărănești din localitate.

Casa se află vis-a-vis de biserica reformată. Casa cu trei încăperi este acoperită cu lut și văruiță în albastru, având acoperiș în patru ape cu învelitoare din stuf. Pe latura lungă a casei găsim un târnaț, de lungime egală cu fațada, cu parapet din scânduri traforate și stâlpi din lemn. Accesul în casă se află în axul central, de unde se intră în bucătărie. Camera cea mai spațioasă este poziționată către stradă, este așa-numita cameră curată, care este încă prezentă în majoritatea locuințelor indiferent de stilul arhitectural. Această cameră păstrează tradițiile artei populare și ale amenajării locuințelor: patul mare, cea mai frumoasă și importantă piesă de mobilier, precum și o bancă pictată, o canapea din lemn, o ladă pictată cu lalele și un dulap înalt cu rafturi. Încăperea din spate era spațiul unde se dormea și unde oamenii își desfășurau activitățile zilnice.

Mobilierul Casei Satului, precum și țesăturile și toate obiectele decorative care au fost procurate de la locuitori reflectă arta populară a locuințelor sicănești de odinioară, precum și respectul și dorința de a păstra tradițiile localității.

Casa satului din Sic (lângă biserica reformată)

Casă țărănească din Sic

Casa tradițională a fost mutată în locația actuală, original fiind la limita satului. Cumpărată de o familie din Ungaria, casa este întreținută și se poate vizita.

Casa cu trei încăperi arată forma locuințelor tradiționale, însă nu dispune de târnaț, fiind o construcție mai modestă. Este construită din bârne cu fundație din piatră, este acoperită cu lut și văruiată în albastru, având acoperiș în patru ape cu învelitoare din stuf. Accesul în casă se află pe latura dinspre curte, de unde se intră în bucătărie, având un horn astupat cu lut și un coș din lemn. Camera curată are câteva piese de mobilier tradițional, dar fiind proprietate privată folosită pe timp de vară, mobila, precum și celelalte obiecte din casă nu au prezentare cu scop muzeal. Încăperea din spate este folosită drept depozit.

Casă țărănească din Sic, strada a II-a nr. 158

Casa satului din Forrórszeg

În afara casei satului din apropierea bisericii reformat, mai există în localitate o casă țărănească tradițională care a fost amenajată la nivel muzeal și care servește, pe lângă păstrarea tradițiilor, și anumitor scopuri turistice. Casa este situată în partea satului denumită Forrórszeg, iar studiul de la sfârșitul anilor 1990 axat pe arhitectura vernaculară a propus, printre altele, și această casă ca fiind potrivită pentru crearea unei case a satului. Proprietarul de atunci al casei a fost Dániel Nagy, devenind ulterior proprietatea Fundației Pro Urbe Szék, care în prezent administrează clădirea, cât și parcela sa (de exemplu, în grădina casei s-a creat o șură destinată jocului tradițional).

Pereții casei cu trei încăperi dispuse în plan dreptunghiular sunt realizate din nuiiele împletite, lipite cu lut și văruiate în albastru, iar acoperișul în patru ape are învelitoare din stuf. Poziționarea casei urmărește soluția tradițională, având fațada mai scurtă nedecorată, către stradă, iar fațadei sale către curte i se alătură un târnaț cu stâlpi de lemn, parțial delimitat de parapetele din nuiiele împletite așezate între stâlpi. Exteriorul casei este simplu, ferestrele sale sunt mici, iar intrarea în casă se află în axa centrală a fațadei curții.

Încăperile casei, cu podele din pământ bătut și tavane realizate din scânduri fixate pe grinzi, urmăresc obișnuita divizare tripartită: intrând în casă pășim în camera cu rolul de bucătărie, încăperea mai decorată, reprezentativă se află către stradă, în timp ce încăperea din spate servea drept cameră de dormit și pentru activitățile zilnice. Elementul principal al primei încăperi, chiar vis-a-vis de intrare, este un cuptor având un fronton în trepte, element tipic pentru arhitectura vernaculară din Sic, deasupra căruia se află un horn susținut de o grindă înzidită. Elementele ce țin de amenajarea casei – colecția sa de mobilier, obiecte decorative și utilitare – provin din sat: în camera reprezentativă putem găsi textile bogat ornamentate și farfurii decorative, în timp ce încăperea din spate este amenajată în formă mai simplă.

Bibliografie: LMI 2015, Boros 1927, Entz 1994, Entz 1996, Entz 1943, Hodor 1837, Sabău 1982, Schematismus, Szabó 2003, Șematism, Türk 2014, Vătășianu 1959.

Casa satului din Forrórszeg

2 Patrimoniul cultural material al comunelor Bonțida, Borșa, Sic, Vultureni

4. Comuna Vultureni

Comuna Vultureni se compune din mai multe sate aflate în valea Borșei sau în văi mici adiacente. Satele sale componente sunt: Vultureni, Băbuțiu, Bădești, Chidea, Făureni și Șoimeni. Centrul comunei este satul Vultureni.

Majoritatea bisericilor din zonă datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea sau începutul secolului XX, cu câteva excepții, care vor fi prezentate în cele ce urmează. Cu toate acestea, merită de menționat unele date istorice privitoare la satele componente.

Localitatea Vultureni poartă acest nume din anul 1925, înainte având mai multe variante: Uifalăul Borșei, Uifalăul-unguresc, Borșa Nouă, ceea ce reflectă variațiile numelui maghiar al localității. Satul este menționat pentru prima dată în 1314 drept Wyfalu. La sfârșitul secolului al XVI-lea apare pentru prima dată varianta de Uifalăul-unguresc (1587-1589, Magyarwyfalw), care este folosit pentru mai multe secole, varianta de Uifalăul Borșei sau Borșa Nouă apărând doar la începutul secolului trecut. Sursele din secolul al XIX-lea ne informează că satul era în proprietatea mai multor familii nobiliare, existând, inclusiv, mai multe conace în sat. Unele dintre acestea au fost demolate, altele au fost complet transformate. Biserica sa medievală, original catolică, apoi reformată, încă exista în anul 1882, ulterior fiind demolată, iar materialul de piatră rezultat s-a folosit pentru construcții.

Biserica ortodoxă de pe deal, de stil baroc târziu, cu trecere către neoclasicism, a fost construită în anul 1827 drept biserică greco-catolică cu hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, precum aflăm din Șematismul Eparhiei Greco-catolice Cluj-Gherla din anul 1900. În acest an în sat, în șematism apare cu numele de Uifaleul Magiar, unde trăiau 802 greco-catolici, 5 romano-catolici, 142 reformați, 1 unitarian și 38 de religie iudaică. Șematismul din 1947, unde numele satului apare ca Uifalăul Borșei, menționează faptul că este o parohie veche, trecută la religia greco-catolică în 1700. Biserica a fost preluată de comunitatea ortodoxă, în sat constituindu-se o nouă parohie greco-catolică în 2015.

Vedere din Chidea

Drum din comuna Vultureni

Prima mențiune documentară a satului Băbuțiu apare în anul 1325 sub forma de Babuch, apărând în diferite forme similare în secolele ce urmează. În secolul al XIX-lea biserica reformată a satului era consemnată drept parohie independentă, cu filii la Șoimeni și Vultureni, între altele. Clădirea bisericii era de origine medievală, care în secolul al XIX-lea se afla în stare degradată, fiind reînnoită (parțial cu materialul bisericii reformatate din Șoimeni) și consolidată în anul 1877. La scurt timp însă, datorită numărului scăzut de enoriași (doar 4 persoane în 1900), biserica a fost demolată, amvonul și parapetul tribunei, ambele din secolul al XVIII-lea, fiind transportate în biserica catolică din Chidea.

În privința bisericii ortodoxe de aici aflăm din ambele șematisme ale Eparhiei de Cluj-Gherla (1900 și 1947) că era o parohie veche care a devenit greco-catolică în 1700, iar biserica sa de zid cu hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril a fost construită la sfârșitul secolului al XIX-lea, în 1882, fiind renovată de mai multe ori în secolul XX, de ex. în 1927 și 1946.

Localitatea Șoimeni, atestată documentar pentru prima dată în 1320, a fost consemnată ca având o parohie veche, cu o biserică zidită cu hramul Sfântului Gheorghe la sfârșitul secolului al XIX-lea, între 1886 și 1888, renovată în 1902, 1923 și 1946. Mica localitate Făureni până nu demult avea o biserică cu valoare istorică, construită din lemn și tencuită în 1875 cu hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, renovată de mai multe ori în decursul secolului al XX-lea. Din păcate, în urma unui incendiu recent, biserica a fost grav avariata, fiind în stare de ruină.

Ceea ce privește bisericile reformatate din Șoimeni și Vultureni, ambele au fost distruse în timpul invaziei tătare din 1658, până la sfârșitul secolului al XIX-lea rămânând doar câteva terenuri deținute de eparhie.

Bibliografie: Hodor 1837, Kabay 1982, Kabay 1990, Kabay 1990, Szabó 2003, Șematism.

4.1. Satul Bădești

Satul Bădești este o localitate izolată, aflată într-o vale îngustă, la nord de valea Borșei. Numele satului apare pentru prima dată în sursele istorice în secolul al XIV-lea, în 1306, sub forma de Baduc, după care numele apare în variante diferite, dar apropiate: în 1314 Baduk, în 1332 Baduck, în 1334 se menționează un „Petrus de Badug iudex nobilium de Doboka”, în 1369. „Nicolaus vel Johannes filii Petri de Badugh”, respectiv în 1437 apare sub forma de Badok (variantea cea mai apropiată de numele satului în limba maghiară). Locuitorii satului erau iobagii cetății de la Dăbâca, aflată în apropiere, astfel unii dintre ei au devenit nobili, în secolul al XIX-lea aproape jumătate din populație făcând parte din nobilimea mică.

Vedere a satului Bădești
din fereastra medievală a turnului bisericii reformate

Biserica Reformată din Bădești

monument istoric cu codul CJ-II-m-B-07523

Situată la capătul vestic al micului sat izolat, Biserica Reformată din Bădești este, conform Listei Monumentelor Istorice din 2015, monument istoric datat în secolele XIII-XVIII. Primele mențiuni documentare ale bisericii datează din secolul al XV-lea, mai precis în 1461 se menționează preotul paroh al bisericii, de nume Nicolaus. Cu toate acestea, pe baza caracteristicilor stilistice ale clădirii, biserica este datată în secolul al XIII-lea, fiind singura biserică din zonă care a fost construită de la început cu turn vestic. Ferestrele geminate, bifore de la ultimul nivel al turnului, care însă și-au pierdut colonetele dintre cele două goluri, înscriu acest turn în grupul celor realizate în secolul al XIII-lea. Din punct de vedere planimetric se clasifică în grupa bisericilor sală cu absidă încheiată drept, prin care se înrudește cu bisericile din Chidea, Pata și Boteni.

Biserica Reformată din Bădești

Se pare că biserica a fost modificată deja în evul mediu, cu toate acestea, și-a păstrat caracteristicile romanice. Nu dispunem de date privind circumstanțele ridicării sale, însă modificările ulterioare, datând din epoca medievală, precum și cea modernă, sunt atestate fie de elemente arhitecturale și decorative care se disting ușor, fie de inscripțiile păstrate în interiorul bisericii. Astfel, biserica se modifică în secolul al XV-lea, fapt atestat de micul portal gotic de pe fațada de sud, precum și de consolele bolții în cruce pe nervuri păstrate în absidă.

În urma reformei religioase biserica devine reformată, funcționând ca atare până în prezent. În acest timp intervin mai multe modificări ale interiorului, bolta în cruce pe nervuri a corului fiind înlocuită cu tavan, iar tavanul casetat primește și nava, majoritatea mobilierului datând din secolul al XVIII-lea.

Astfel, biserica a fost renovată în 1733, conform inscripției în limba latină aflată în biserică: „ANNO 1733 AD GLORIAM DEI REAE/ DIFICATAE TEMPLI MAJORES ET/ FUNDAMENTALES. RUPTURAE SPE/ FIDE: INDUSTRIA: SPEC(TABILIS): AC:/ GEN(EROSI) GE/ ORGII CSERNATONI DE ALSOCERNATON/ REFORMATII: POSSESSORIS BADOKIENSIS/ CUIUS DIADEMA ET VITA CHRISTUS”, în 1761 pe cheltuiala unora dintre enoriași, respectiv în secolul al XIX-lea, intervenție documentată de o inscripție în limba maghiară: „1838/ ÉVBEN: ISTEN DI/ TSŐSÉGÉRE A BA/ DOKI EV. REF. NS./ SZT. ÉKLA. RENO/ VÁLTATTA FŐ INS/ PEKTOR KURATOR/ T. TÖRÖK ELEK/ KURÁTOSÁGA ALATT”, iar în 1881 a avut loc o altă intervenție, de retencuire și văruire a bisericii (cu toate că se știa de existența picturilor murale din interior). La sfârșitul secolului al XIX-lea (1883) era considerată o parohie săracă, cu enoriași puțini la număr.

În 2005, cu ajutorul financiar al Fundației Teleki László din Ungaria, a avut loc o cercetare de parament, după care s-a parcurs la dezvăluirea parțială și conservarea picturii murale descoperite în biserică, mai precis pe latura vestică a arcului triumfal, peretele de nord al navei, respectiv pe o parte din peretele de sud a corului. Lucrările au continuat mai târziu, dezvăluind și conservând pictura murală din cor, respectiv parțial în registrul superior al arcului triumfal. Concomitent s-a realizat un proiect de restaurare pentru biserică, prin care se dorește, între altele, demontarea tribunei, datând din secolul al XIX-lea, pentru a putea prezenta pictura murală gotică din cor.

În urma intervențiilor menționate, s-au identificat picturi din mai multe perioade medievale. Astfel, pe latura nordică a navei, respectiv pe latura către navă a arcului triumfal, se găsesc mai multe scene, ale căror stil se înscrie în cercul frescelor din Sântana de Mureș și Viștea, înfățișându-l pe Sfântul Sigismund, Sfânta Ecaterina de Alexandria, Sfânta Elena, respectiv Madonna cu Pruncul. Picturile datează, cel mai probabil, din a doua jumătate a secolului al XIV-lea sau de la începutul secolului al XV-lea. În registrul superior al peretelui estic al navei, pe cele două laturi ale arcului triumfal, se deslușesc scenele unei Judecăți de Apoi, care cu siguranță s-a realizat după primul grup de picturi murale. În cor s-a putut identifica un grup de pictură în stil gotic, datând din secolul al XV-lea, care acoperă aproximativ 60% din suprafața pereților: pe pereții laterali sunt reprezentați apostoli, iar pe peretele estic se observă scena Bunavestirii. Această pictură s-a realizat pe un strat gros de văruire, cu tehnica á secco. În plus, s-a identificat o friză pictată datând din epoca modernă, urmele căreia se văd imediat sub tavanul casetat pictat de Lőrinc Umling fiul, astfel aceasta s-a realizat concomitent cu tavanul și a completat decorația interioară din această epocă (când picturile murale nu erau vizibile).

Amvonul este zidit, cu un coronament din secolul al XVIII-lea. O altă valoare importantă este reprezentată de tavanul casetat, completat cu parapetul tribunei de vest și băncile din biserică, toate opere ale familiei de meșteri tâmplari Umling, care au fost activi în zonă, cât și în Țara Călatei.

Bibliografie: Bádok, LMI 2015, Entz 1994, Entz 1996, Hodor 1837, Kabay 1982, Léstyán 2000, Szabó 2003.

Interiorul bisericii cu picturile murale medievale

4.2. Satul Chidea

Deși prima mențiune scrisă a satului datează din secolul al XIV-lea (Kyde în 1332 și Kydeu în 1333), așezarea a existat mai devreme, așa cum este indicat de biserica sa din secolul al XIII-lea, inițial catolică, în prezent reformată. Sursele scrise menționează localitatea de obicei cu toponimul de Kyde, mai târziu cu varianta Kide (uneori întâlnim și forma de Kigye), numele românesc, Chidea, păstrând această formă. Localitatea a aparținut inițial comitatului Dăbâca, iar după reorganizarea administrativă din 1876 comitatului Cluj. Locuitorii acestei așezări izolate, similar situației din Bădești, au fost iobagi ai cetății Dăbâca, mulți dintre ei fiind ridicați la rang de nobil, astfel, în secolul al XIX-lea, aproape întreaga așezare era populată de nobilime. Una dintre caracteristicile satului este arhitectura sa vernaculară tipică de piatră, extragerea pietrei având o istorie lungă, iar casele sale încă reflectă această tradiție. De aici provine și meșterul sculptor Dăvid Sipos de Kide, care a fost activ în principal în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, operele sale reflectând gustul renascentist târziu predominant în acea epocă.

Satul Chidea s-a dezvoltat de-a lungul a două străzi principale, Strada de Sus și Strada de Jos, care, întâlnindu-se la ambele capete ale așezării, formează un fus. Trei dintre cele patru biserici ale satului se află pe Strada de Sus, iar casa satului și una dintre biserici se găsesc pe Strada de Jos. Case și gospodării tradiționale, realizate din piatră de carieră aparentă, pot fi găsite pe ambele dintre cele două străzi.

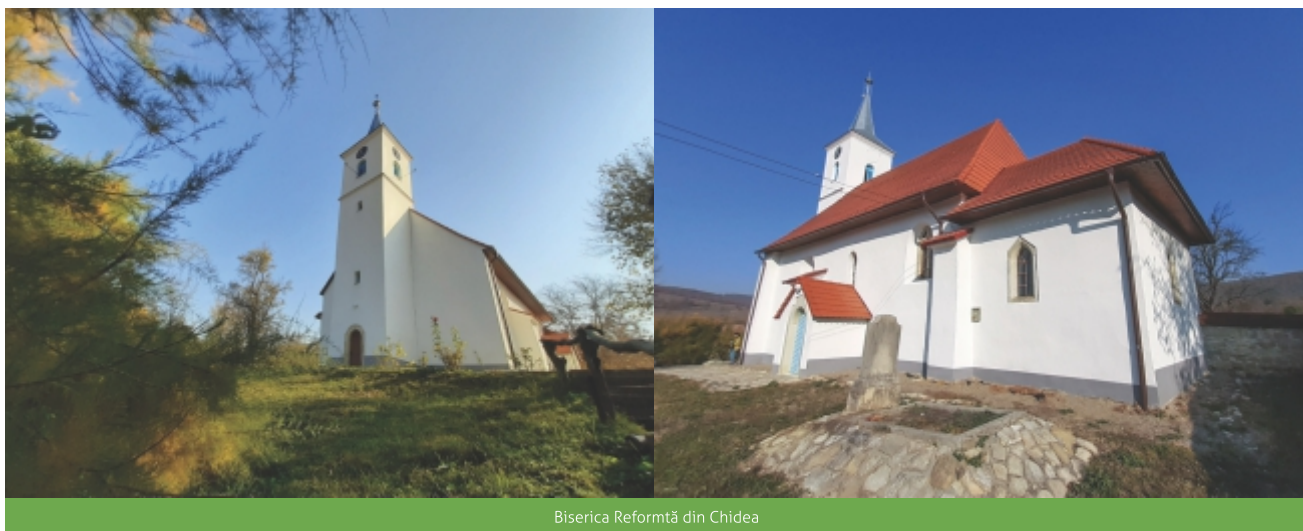

Străzi în satul Chidea

Biserica Reformată din Chidea

monument istoric cu codul CJ-II-m-B-07562

Biserica reformată este cea mai veche clădire a așezării, fiind datată în secolul al XIII-lea, proporțiile sale planimetrice, câteva dintre elementele arhitecturale și absida cu închidere dreaptă fiind indicii pentru această datare. Ulterior au avut loc modificări în stil gotic, transformare atestată de ferestrele în arc frânt cu muluri gotice de pe fațada sudică. Turnul și-a căpătat aspectul în timpul transformărilor din anul 1891, când turnul vechi al bisericii, care era similar celui din Bădeni, a fost demolat parțial. În perioada reformei religioase comunitatea trece la unitarianism, folosind clădirea pentru o perioadă, după care, în perioada Principelui Gabriel Bethlen biserica intră în posesia comunității reformate, comunitate care folosește lăcașul de cult până în prezent. Biserica a fost renovată de mai multe ori, modificându-se inclusiv interiorul și mobilarea sa: din registrele de vizitații ale bisericii aflăm că în 1732 se realizează tâmplării noi pentru biserică, în 1733 sunt plătiți meșteri zidari, respectiv se lucrează la învelitoarea de șindrilă, între 1736 și 1738 se renovează biserica dar, datorită unor lucrări la biserica din Bădeni, aceștia nu termină renovarea. În 1748 se realizează pardosirea bisericii de către Dăvid Sipos de Kide și Ferenc Jokus. Turnul este renovat în anii 1740, dar în anii 1770 se menționează din nou starea proastă a zidărilor. Astfel, în 1828 se lucrează din nou la biserică, iar la sfârșitul secolului are loc intervenția asupra turnului, menționată mai înainte.

Biserica Reformă din Chidea

Biserica se găsește în partea estică a Străzii de Sus, în apropierea cimitirului catolic. Poarta de lemn pe care este accesibilă parcela bisericii, având acoperiș în formă de coif acoperit cu șindrilă, datează din 1760, conform unei inscripții de pe lintelul său.

Mica biserică orientată către est este compusă din navă de plan aproape pătrat, absidă cu închidere dreaptă și turn vestic, porticul din partea de sud fiind o construcție mai recentă. Un aspect interesant este că absida nu se află în axul central al navei, ci este așezată asimetric, înspre sud. Odinioară dispunea de un soclu din piatră, element ce s-a păstrat doar parțial, fiind completat cu soclu din tencuială, iar nava este întărită cu contraforți scunzi la întâlnirea navei cu absida și în partea de mijloc a navei, având consolidări și la colțurile vestice. Învelitoarea, recent schimbată, este din țiglă (inițial era șindrilă) și tablă (turn). Ferestrele gotice menționate se află pe fațada sudică (fiind vorba de două ferestre cu închidere în arc frânt, decorate cu muluri, care flanchează o fereastră mai mică, fără ancadrament din piatră, cu închidere semicirculară, aflată deasupra portalului), fațada de nord neavând ferestre. Absida dispune de câte o fereastră pe laturile de est și de sud, acestea fiind mai mici și mai simple, fără muluri, dar tot realizate cu închidere în arc frânt. Trebuie menționat aici încă un element, un relief în poziție secundară, zidit în fațada nordică a navei, înfățișând o sirenă cu două cozi. Cu toate că există un portal vestic, cu ancadrament simplu din piatră cu închidere semicirculară, intrarea în biserică se face pe un portal cu închidere semicirculară, aflată pe latura de sud, al cărui ancadrament este decorat de o baghetă.

Fereastră gotică

Relief reprezentând o sirenă cu două cozi

Interiorul bisericii are un aspect simplu, în conformitate cu cerințele liturghiei calviniste. Câteva elemente realizate din piatră, însă, amintesc de vechimea bisericii, care a precedat perioada reformată. Intrarea de sud are un fragment de ancadrament din piatră înspre interior, la partea estică al acestuia găsim o nișă. S-a păstrat tabernacolul simplu din piatră, respectiv arcul triumfal dintre navă și absidă. Tavanul absidei este realizat din grinzi, iar nava este acoperită cu un tavan casetat de factură mai recentă, fără decorație pictată. Elementul cel mai accentuat al interiorului este amvonul sculptat în stil renascentist târziu de Dávid Sipos de Kide, de plan octogonal, înfățișând bogate compoziții de vrejuri și flori. Panoul central al amvonului a fost lăsat liber, aici, putem presupune, că ar fi trebuit sculptată o inscripție. Coronamentul amvonului este din lemn, fiind pictat bogat. Pe coronament se găsesc două inscripții, prima atestă donatorii: „ANNO 1751 DIE 16 XBRIS TSINÁLTATTA TISZ. Z. FARNOS JÁNOS URAM HITES TÁRSA TÁLLYAI MA.. MÁRIA ASSZONY” (Comandat de Mária Tállyai, soția lui János Farnos, în data de 16 septembrie 1751), iar al doilea, pe tavanul coronamentului, este un citat din Biblie: „2. TİM: 4.2. PRÉDIKÁLLYAD AZ IGÉT, RAJTA LÉGY, MIND ALKALMATOS, MIND ALKALMATLAN IDŐBEN FEDDŐDJÉL DORGÁLÓDJÁL INTSED AZ HALLGATÓKAT MINDEN SZELITSÉGGEL ÉS TANITÁSSAL.” (Vestește cuvântul, insistă la timp potrivit și la timp nepotrivit, dojenește, amenință, îndeamnă, cu toată îndelunga răbdare și învățătură!). Tribuna de vest este simplă, susținând o orgă de factură clasicistă.

Interiorul bisericii și amvonul renascentist, realizat de către Dávid Sipos

Biserica Catolică Sfântul Ioan Nepomuk din Chidea

monument istoric cu codul CJ-II-m-B-07563

Prima biserică catolică a fost construcția medievală care este în acest moment biserică reformată, fiindcă în timpul reformei religioase satul a trecut prima dată la ritul unitarian, apoi la cel reformat. Parohia catolică a fost reînființată în anul 1766 de franciscanul Romuald Bereczky, pentru a servi nevoile spirituale ale locuitorilor catolici din localitate. Prima construcție de cult era mica capelă, care și în acest moment se află lângă clădirea bisericii. Biserica mare s-a edificat mai târziu, datorită numărului crescând al enoriașilor. Clădirea parohiei, construită original în 1766, apoi devastată de incendiu, a fost construită la începutul secolului al XX-lea.

Biserica catolică se află în centrul satului, pe o parcelă cu vechea capelă și casa parohială. Construcția este compusă din navă și absidă semicirculară, mai mică de lățime ca nava, dar la fel de înaltă, respectiv un turn clopotniță în fața intrării. Exteriorul bisericii este unul simplu, biserica având un soclu tencuit și ferestre semicirculare. Interiorul bisericii este decorat modest, însă dispune de elemente de mobilier care reprezintă valori istorice semnificative. Altarul bisericii este o construcție simplă și relativ nouă, datând probabil de la sfârșitul secolului al XIX-lea, de stil istoricist. Amvonul este o operă de factură renașcentistă târzie, realizat de către Dávid Sipos de Kide, datând din anul 1741, conform inscripției sale de pe parapet. Tribuna de vest are încorporat în parapet tăblii pictate în stilul meșterilor Umling, înfățișând compoziții florale. Orga este, de asemenea, o construcție veche, cu decorație în stil baroc.

Biserica Catolică Sfântul Ioan Nepomuk din Chidea

Interiorul bisericii și detaliu amvon renașcentist

Biserica Unitariană din Chidea

monument istoric cu codul CJ-II-m-B-07561

Comunitatea unitariană are o istorie lungă în localitate. În 1595 toți locuitorii satului au fost convertiți la religia unitariană. În această perioadă enoriașii foloseau biserica veche, construită ca lăcaș de cult catolic. Cu timpul însă, ponderea calviniștilor crește, astfel aceștia preiau biserica medievală în perioada Principelui Gabriel Bethlen. Unitarienii, numărul cărora era în declin, și-au construit o biserică de lemn în 1750 pe o parcelă primită ca donație, respectiv au turnat și un clopot. În 1797 biserica avea deja nevoie de reparații, astfel s-a construit, în anul 1802, biserica actuală de zidărie, pe cheltuiala lui Sámuel Szentiványi de Sepsiszentivány. Deși în Lista Monumentelor Istorice biserica este datată la 1902, aceasta este o greșeală, încât atât sursele istorice, cât și caracteristicile stilistice ale bisericii (de baroc târziu) indică o dată mai veche. Biserica a necesitat reparații în 1875-6 și în 1895, iar la începutul secolului XX se intervine din nou asupra bisericii, demolând bolta barocă și schimbând învelitoarea de șindrilă cu țigle. La această dată se pune inclusiv o nouă fundație pentru amvon.

Biserica se află în partea de nord-vest a satului, pe o parcelă amplă care include și cimitirul unitarian. Construcția este compusă din navă și cor poligonal, precum și un turn atașat navei. Exteriorul bisericii este unul simplu, biserica având un soclu tencuit și ferestre semicirculare. Turnul este decorat mai bogat, cu o cornișă profilată, arcuită în axa de mijloc. Interiorul bisericii este decorat modest, amvonul fiind elementul cel mai bogat decorat, urmărind modelele sculptorului Dávid Sipos de Kide (autor provenit din atelierul meșterului sau lucrând în tradiția acestuia). Tribuna de vest este simplă.

Datorită stării grav avariate a clădirii, nu este recomandată vizitarea interiorului bisericii, doar a exteriorului. Însă cimitirul unitarian merită să fie vizitat.

Interiorul bisericii și detaliu amvon

Biserica Unitariană din Chidea

Biserica Ortodoxă Sfântul Gheorghe din Chidea

monument istoric cu codul CJ-II-m-B-07564

Sematismele nu spun foarte multe despre această biserică, doar menționează faptul că a fost filie a parohiei de la Vultureni, fiind original biserică greco-catolică, purtând același hram ca și azi. Matricola datează de la mijlocul secolului al XIX-lea, însă inscripțiile bisericii și alte indicii dovedesc existența mai timpurie a bisericii de lemn, posibil din sau anterior anului 1764 (Lista Monumentelor Istorice din 2015 datează biserica în anul 1761). Odată cu desființarea Bisericii Greco-catolice în perioada comunistă, biserica a trecut în proprietatea Bisericii Ortodoxe.

Conform celor spuse de localnici, biserica a fost mutată de la capătul satului.

Modestă ca dimensiuni, precum este așteptat de la o biserică de lemn din secolul al XVIII-lea, biserica a fost construită din bârne de stejar peste o fundație de piatră, ulterior consolidată cu beton, fiind compusă din pronaos, naos și altar poligonal. Turnul clopotniță, care este dispus deasupra pronaosului, are forma unei prisme, fiind încoronat cu un coif scund, acoperit cu șindrilă. Laturii sale sudice i se lătură o prispă. Pe latura de est a absidei altarului a fost practică o fereastră, ulterior lărgită, fapt dovedit de fragmentul de inscripție (17...) incizat pe grinda alăturată. Intrarea aflată pe latura sudică a pronaosului are usciorii decorați cu rozete și motive rombooidale, însă decorații incizate putem vedea și pe alte grinzi, mai ales în zona de cornișă, ornamentica fiind constituită din rozete, cruci grecești și motive rombooidale sau în zigzag.

La interior pronaosul este tăvănit și naosul acoperit de o boltă semicilindrică. Picturile interioare au fost acoperite de un strat de vopsea, precum ne informează o inscripție, în 1902 și 1973. Pereții interiori, în zona superioară, și iconostasul sunt decorați cu o friză ce se compune din motivul funiei răsucite, precum și cel în zigzag. Prestolul de piatră este acoperit cu un relief plat și are o inscripție, cu caractere chirilice, din anul 1764. Aceeași dată poate fi citită și pe una dintre icoanele tâmplei (cele principale reprezentând Mica Domnului cu Pruncul, Isus Binecuvântând, respectiv Sfântul Arhanghel Mihail).

Biserica Ortodoxă de lemn Sfântul Gheorghe din Chidea

Detalii

Casa satului din Chidea

Casa satului din Chidea

Gospodăria tradițională, care a păstrat parțial forma sa originală și este folosită drept casa satului, se află pe Strada de Jos. Această gospodărie a fost relevată în 1941, când era proprietatea lui Terézia Csákány, soția lui István Jakab.

Casa de locuit și anexa au fost amenajate pentru a ilustra arhitectura vernaculară din Chidea, cu caracteristica sa de clădiri din piatră.

Casa cu două încăperi arată forma locuințelor tradiționale din Chidea, dispunând de un târnaț înglobat în partea din spate a casei. Este construită din piatră, caracteristic acestei zone, având inclusiv pivniță cu intrare dinspre fațada către stradă. Acoperișul în patru ape are învelitoare din stuf. Accesul în casă se află pe latura dinspre curte, de unde se intră în bucătărie, care are un horn astupat cu lut și un coș din lemn. Camera curată are două ferestre către stradă, și mobilier tradițional. Anexa prezintă unelte tradiționale.

Bibliografie: Bitay 2015, LMI 2015, Boros 1927, Cseri 1997, Entz 1994, Entz 1996, Hodor 1837, Kabay 1990, Léstyán 2000, Sabău 1982, Schematismus, Szabó 2003, Șematism.

Bibliografie

- Bádok Bádok, Református templom – Erdély [Beszámoló/Raport]. *Rómer Flóris Terv*, accesibil la: <http://www.romerterv.hu/muemlekeink/badok-reformatus-templom-erdely/>.
- Bitay 2015 Bitay Enikő, Márton László, Nagy Tibor Sándor, Talpas János: *Kide, a kőből épült település*. Tudomány- és Technikatörténeti Füzetek 8. sz. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2015.
- Bordás 2016 Bordás Beáta: *Erdélyi kastélyépítészet a historizmus korában. 1840–1914*. Polis–Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2106.
- Bordás Borşa Bordás Beáta: Castelul Bánffy, Borşa (jud. Cluj), *Enciclopedia virtuală din România/Monumente*, accesibil la: <http://referinte.transindex.ro/enciclopedie/monument.php?id=433>. Magyar változat: <http://lexikon.adatbank.transindex.ro/muemlek.php?id=436>.
- Bordás Răscruți Bordás Beáta: Castelul Bánffy, Răscruți (jud. Cluj), *Enciclopedia virtuală din România/Monumente*, accesibil la: <http://referinte.transindex.ro/enciclopedie/mobil/monument.php?id=422>. Magyar változat: <http://lexikon.adatbank.transindex.ro/muemlek.php?id=425>.
- Boros 1927 Boros Fortunát: *Az erdélyi ferencrendiek*. Szent Bonaventura, Cluj-Kolozsvár, 1927. Accesibil la: http://archivum.ferencesek.hu/letoltes/irodalom/Boros_Erdelyi.ferencrendiek.pdf.
- Dujardin Coasta–Dujardin, *monumenteuitate*, accesibil la: <http://monumenteuitate.org/ro/monument/346/Coasta-Dujardin>.
- Cseri 1997 Cseri Miklós, Füzes Endre: *Ház és ember*. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum évkönyve 11., Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 1997.
- Dávid 2018 Gy. Dávid Gyula: *A bonchidai Bánffy-kastély*. II. kiadás. Polis, Kolozsvár, 2018.
- Entz 1994 Entz Géza: *Erdély építésze a 11-13. században*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1994.
- Entz 1996 Entz Géza: *Erdély építésze a 14-16. században*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1996.
- Entz 1944 Entz Géza: „Szolnok-Doboka műemlékei”. In Szabó T. Attila (szerk.), *Szolnok-Doboka magyarsága*. Minerva-nyomda Rt., Dés–Kolozsvár, 1944.
- Entz 1943 Entz Géza: *Szolnok-Doboka középkori művészeti emlékei*. Erdélyi Tudományos Füzetek 150. sz. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1943.
- Furu 2017 Furu Árpád: *Táji tagolódás Erdély népi építészetében*. Exit Kiadó–Teleki László Alapítvány, Kolozsvár, 2017.
- Hodor 1837 Hodor Károly: *Doboka vármegye természeti és polgári esmértetése*. Barra Gábor Könyvkereskedése, Kolozsvár, 1837.

- Jankovics 2013 Jankovics József: „Bethlenek, Vayak, Dujardinok – Vay Erzsébet életének tükrében”. In Mercs István (szerk.), *Kuruc(kodó) irodalom: Tanulmányok a kuruc kor irodalmáról és az irodalmi kurucokról*. Móríc Zsigmond Kulturális Egyesület, Nyíregyháza, 2013. Accesibil la: http://jankovicsjosef.btk.mta.hu/wp-content/uploads/2019/02/Kuruckodo_irodalom.pdf.
- Kabay 1982 Kabay Béla: „Borsavölgye I.” *Korunk* (41. évf.) 1982, 8. sz., 627–636.
- Kabay 1990 Kabay Béla: „Borsavölgye II.” *Korunk* (III. folyam 1.) 1990, 7. sz., 897–905.
- Kovács 2007 Kovács András: „A bonchidai Bánffy-kastély”. In Idem, *Épületek emlékezete. Nevezetes épületek Erdélyben*. L'Harmattan, Budapest, 2007.
- Laár 2002 Laár Erika: Adalékok az első világháborúban begyűjtött erdélyi harangok történetéhez. In *Magyar Műemlékvédelem 1991–2001* (Országos Műemléki Felügyelőség Kiadványai 11. Budapest, 2002).
- Léstyán 2000 Léstyán Ferenc: *Megszentelt kövek. A középkori Erdélyi Püspökség templomai*. Második bővített kiadás. Római Katolikus Érsekség, Gyulafehérvár, 2000.
Accesibil la: <http://mek.oszk.hu/04600/04684/html/index.html>.
- LMI 2015 Lista Monumentelor Istorice din 2015. Jud. Cluj.
- Sabău 1982 Sabău, Nicolae: „Biserici de lemn din Podișul Transilvano-Someșan”. In Ștefan Pascu, Virgil Vătășianu, Marius Porumb (eds.), *Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*. Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca, 1982.
- Schematismus *Schematismus cleri dioecesis Szamosujváriensis graeci ritus catholicorum pro anno a Christo nato MDCCC*. Typis Typographiae Dioecesanae, Szamosujvárini, 1900.
Accesibil la: <http://byzantinohungarica.com/index.php/sematismusok-osszeirasok>.
- Sisa 2007 Sisa József: *Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon. A historizmus kora*. Vince Kiadó, Budapest, 2007.
- Szabó 2003 Szabó M. Attila: *Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára* (Dicționarul istoric și administrativ al localităților din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș). Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003.
Accesibil la: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/ErdelyHelysegnevTar-erdely-bansag-es-partium-torteneti-es-kozigazgatasi-helysegnevtara-1/>
- Șematism *Șematism. Eparhia de Cluj-Gherla 1947*. Partea a II-a: Seria districtelor vicariale și protopopești. Accesibil la: <https://www.parohiigreco-catolice.ro/2017/05/sematism-cluj-gherla-1947-partea-ii.html>.
- Türk 2014 Türk, Erich: *Die Orgellanschaft dreier nordsiebenbürgischer Landkreise: Cluj, Sălaj und Bistrița-Năsăud. Három észak-erdélyi megye orgonatója: Kolozs, Szilágy és Beszterce-Naszód megye*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2014.

Introducere

Zona prezentată este situată la întâlnirea a două mari regiuni, Câmpia Transilvaniei și Podișul Someșan, care sunt separate de râul Someșul Mic, de drumul național care face legătura dintre Cluj-Napoca și Dej, respectiv de perechea de șine de cale ferată paralelă cu acesta. Această împărțire poate îngreuna vizitele ce pornesc de la Bonțida, deoarece traversarea drumului aglomerat și a șinelor poate fi greoaie, chiar și periculoasă. Cu toate acestea, în ambele regiuni putem găsi drumuri și cărări liniștite, cu trafic redus și care pot fi parcurse cu bicicleta sau pe jos, unde ne putem bucura liniștiți de atracțiile naturale și culturale.

Majoritatea satelor din regiune își păstrează caracterul tradițional în măsură mai mare sau mai mică, unei proporții mari de gospodării îi aparțin încă livezi bătrâne, cultivarea pământului se face la scară mică, cu putere mecanică scăzută, iar utilizarea substanțelor și îngrășămintelor chimice este moderată. Acest lucru permite supraviețuirea, în imediata apropiere a așezărilor, a mai multor specii de plante și animale, care au dispărut deja din regiunile cu exploatare intensivă. Acesta este unul dintre motivele înființării unui număr de rezervații naturale ca parte a rețelei siturilor Natura 2000, care încercă să ofere protecție plantelor și animalelor protejate, precum și habitatelor acestora, păstrând în același timp activitățile economice tradiționale sau inofensive (adesea chiar utile) naturii din regiune.

Înainte de a trece la descrierea atracțiilor naturale, este important să reținem faptul că la prezentarea oricăror specii de plante sau de animale, prezența acestora în peisaj este, în multe cazuri, legată de o perioadă scurtă de timp. Perioada de înflorire a plantelor, în special ale celor erbacee, este una scurtă, iar arborii se pot identifica mai greu după ce își pierd frunzele. Observarea animalelor necesită mult timp, răbdare și o anumită experiență, multe dintre acestea (precum o proporție semnificativă a păsărilor) sunt migratoare, mamiferele au viață nocturnă sau hibernează.

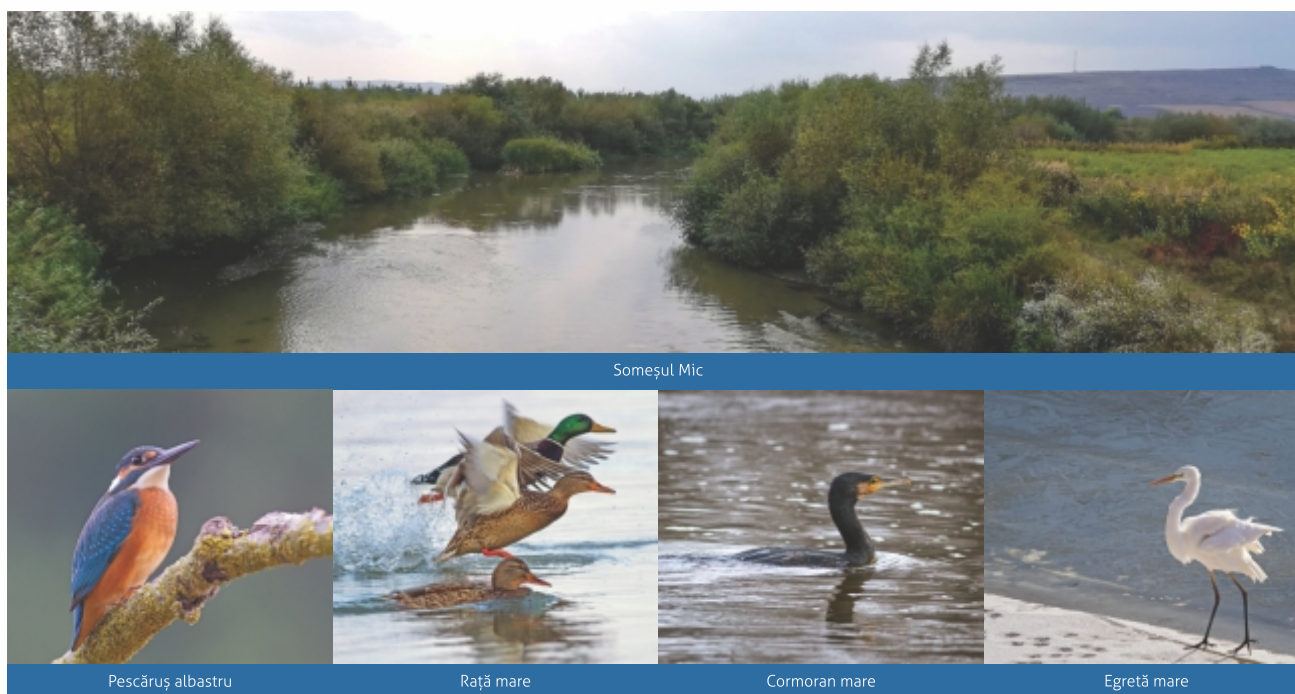
Iarbă cu părul cărunț

Bonțida – Someșul Mic

Râul șerpuitor dintre Bonțida și Răscruci se prezintă ca un curs de apă tipic pentru o zonă deluroasă, în ciuda faptului că apa acestui râu a fost barată în mai multe puncte, începând deja de la sursă, de lacuri de acumulare, baraje, meandre tăiate și porțiuni direcționate în albie artificiale. Malul râului este mărginit de fâșii înguste de păduri aluviale cu specii de lemn moale. Albia sa cuprinde secțiuni cu pietriș de dimensiune mai mică și mai mare, bancuri de nămol, maluri cu nisip, secțiuni cu curs mai lent și mai rapid, zone însoțite și umbroase. Această caracteristică creează o diversitate de habitate care, în ciuda reglementării debitului apei, încă pot susține o biosferă bogată. Din păcate, precum la majoritatea râurilor din țară, vegetația erbacee de pe ambele maluri este dominată de specii alogene invazive, cum ar fi amfora arbustivă, topinamburul sau troscotul japonez.

Ornitofauna râului este bogată mai ales primăvara și vara, cu toate acestea rareori avem șansa de a zări păsările, le auzim mai degrabă cântecul în tufișuri și coroanele arborilor. Deasupra apei râului putem zări câte un pescăruș albastru în zbor, pe maluri câte un fluierar de munte în căutare de hrană sau un stârc cenușiu care pândește pești mai mici. În timpul iernii, stoluri mai mari de rațe și cormorani zboară prin zonă, apărând uneori și câte o egretă mare, specie aflată în pragul dispariției, deși prezența sa este obișnuită în zilele noastre.

La râu se poate ajunge pe un drum de țară cu pietriș, dacă pornim spre vest de la Castelul Bánffy. Există drumuri de țară și poteci mai mici pe ambele maluri ale râului, astfel merită să ne plimbăm aici fără grabă, bucurându-ne de priveliște. Între sat și râu putem observa terenuri agricole exploatate intensiv.

Bonțida – parcul Castelului Bánffy

Parcul, parte a Castelului Bánffy, cu toate că imaginea de odinioară și-a pierdut-o aproape integral, merită să fie vizitat chiar și în starea sa prezentă. Inițial s-a amenajat aici un parc francez, cu alei drepte dispuse radial, cu tufe și boscheți tunși ordonați, precum și arbori plantați în forme geometrice. Ulterior parcul a fost modificat conform principiilor de amenajare englezești, astfel i s-a conferit un grad mai mare de naturalitate, amenajându-se alei șerpuitoare și boscheți de forme neregulate.

Din păcate, majoritatea arborilor înalți și vechi au fost tăiați, din boscheți au supraviețuit doar câteva, iar peluza este degradată grav.

Parcul se poate parcurge ușor și pe jos.

Fotografie de arhivă
Oficiul Național Pentru Patrimoniul Cultural, Ungaria

Parcul Castelului Bánffy din Bonțida

Sic

Satul situat la est de Bonțida poate fi accesat pe mai multe rute. Între cele două așezări găsim un mozaic alcătuit din câmpuri, zone cu tufe, cu stuf, livezi abandonate și active, fânețe și pășuni, care, pe vreme uscată, pot fi parcurse pe drumuri de pământ.

Împrejurimile Sicului au mai multe atracții naturale: Lacul Știucii, stufărișul extins, pajiștile sărăturate și Ocna Albastră.

Vedere din Sic

Sic – Lacul Știucii

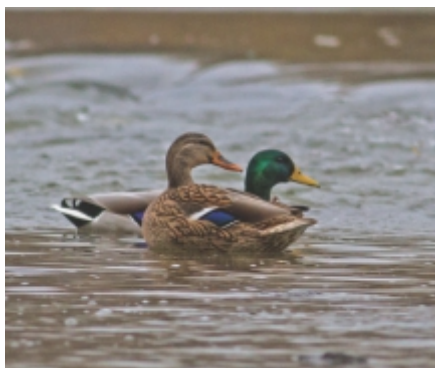
Lacul este situat în partea de nord a satului, de-a lungul drumului spre Gherla. Este unul dintre cele mai cunoscute elemente ale regiunii, fiind de asemenea unul dintre puținele lacuri naturale și de extindere mare din Transilvania care nu au fost exploatate pentru piscicultură. Adâncimea sa maximă ajunge la 10 metri. Suprafața lacului de apă are o întindere de aproximativ 26 de hectare, căreia i se alătură 131 de hectare de stuf. Cu toate că lacul s-a format în urma dizolvării și surpării unui bloc de sare, sedimentele pâraielor care îl alimentează au izolat deja apa lacului de stratul de sare, astfel că aceasta a devenit în întregime dulce. În mod inedit, pe lac s-au format insule de stuf plutitoare. Formațiuni similare găsim cel mai aproape în Delta Dunării. Sub insulele de stuf, care s-au desprins din stufărișul de pe mal și plutesc liber pe suprafața apei, se găsesc ascunzătoare excelente pentru pești, în timp ce suprafețele lor sunt folosite de păsări pentru a se hrăni și a-și face cuib departe de prădători.

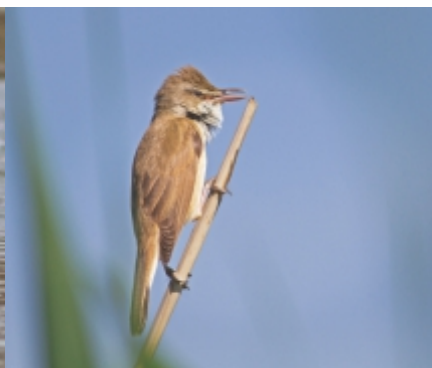
Instantaneu în stufărișul din Sic

Vegetația este dominată de stuf, însă pe maluri găsim și plante lemnoase, în special salcii. Plantele acvatice includ alge verzi plutitoare, mușchi acvatici, diatomee și specii de plante vasculare ce trăiesc sub suprafața apei (*Najas marina*, *Utricularia vulgaris*, *Ceratophyllum demersum*, *Myriophyllum spicatum*).

În lac s-au găsit specii de pești precum știuca, de unde provine și numele lacului, caracuda, șalăul, roșioara, carasul auriu, linul, precum și alte cinci specii.

Rață mare

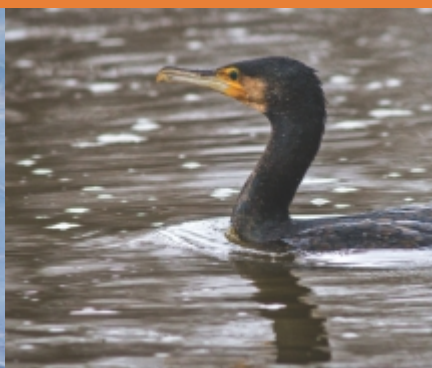
Lăcar mare

Erete de stuf

Lișiță

Cormoran mare

Egretă mare

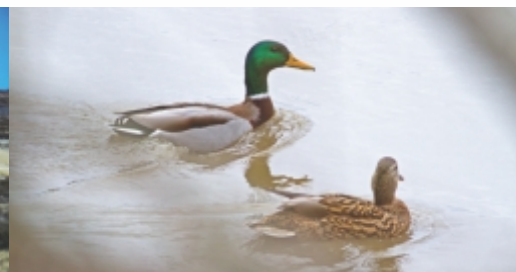
Dintre speciile de păsări, pe suprafața lacului se găsesc în principal rațe (rața mare, iar în timpul migrării/iernării mai multe specii de rațe de suprafață și scufundătoare), corcodele mare și mic, precum și lișiță. De-a lungul malului poate apărea câte un stârc cenușiu, egretă mare sau cormoran. Privind speciile din stufăriș, în cele mai multe cazuri le putem identifica doar după cântecul lor, acestea fiind lăcarul mare, lăcarul de mlaștină, lăcarul de rogoz, cristeiul de baltă, găinușa de apă și creștelușul pestriț. Dintre păsările de pradă putem zări în zbor eretele de stuf și șreacul.

Stârc cenușiu

Sic – Ocna Albastră

Lacul cu un diametru de aproximativ 50 de metri se află în partea de nord-vest a satului, unde se poate ajunge pe un drum ușor de parcurs ce pornește din sat și trece pe lângă cimitir. Apa lacului este sărată, ceea ce se scurge din lac și alimentează pajiștile săratate din vale. Pe suprafața luciului de apă vedem uneori păsări, cum ar fi rața mare. Pe malul lacului, bănci și mese realizate din lemn așteaptă vizitatorii. Priveliștea este excelentă în toate direcțiile, de aici se pot admira stufărișul, satul, precum și pajiștile săratate.

Rața mare

Sic - Ocna Albastră

Sic – Stufăriș

Stufărișul, având o întindere continuă de 505 hectare, se află la întâlnirea văilor localităților Sic și Coasta. De la drumul ce face legătura dintre cele două sate, o pasarelă înaltă ne conduce spre centrul stufărișului, de-a lungul căruia se află mai multe turnuri de observare. Din păcate, pasarela se află într-o stare destul de proastă, iar urcarea în turnuri nu este complet lipsită de pericol. Cu toate acestea, este o oportunitate unică de a vizita, fără a ne uda picioarele, partea interioară a unui stufăriș de dimensiuni atât de mari.

Majoritatea speciilor amfibieni – adică broaștele – pot fi văzute și auzite primăvara și vara, în special broaștele mari de lac, de culoare verde. În plus, unele specii de broaște, cum ar fi broasca roșie de munte, broasca roșie de pădure și brotăcelul, își depun ouăle aici.

Ornitofauna este similară celei descrise în cazul Lacului Știucii, cu diferența că aici nu există lăcuș de apă, deci nu putem observa specii de suprafață. La marginea satului putem vedea un cuib de berze.

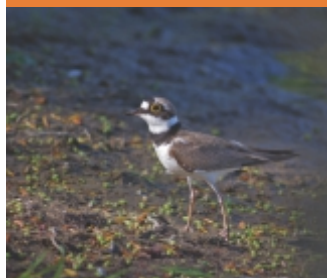
Sic – pajiștile sărăturate

Solul bogat în sare a creat o vegetație și mediu unice. Cele mai extinse pajiști sărăturate pot fi vizitate în partea de vest a satului. Elementul predominant al vegetației este brânca, ale cărei tonuri ruginii, combinate cu albul solului, oferă o priveliște unică. Pot apărea, de asemenea, ghirinul și albăstrița.

Dintre speciile de păsări, prundașul gulerat mic și nagățul își fac cuib aici. Dacă auzim strigătele lor de alarmă, este posibil să aibă cuib în apropiere. Este recomandat să părăsim zona, deoarece, pe lângă faptul că le tulburăm liniștea, putem călca cu ușurință pe ouăle lor deghizate excelent, pe care le așează într-o groapă de adâncime superficială, săpată în pământ.

Pajiști sărăturate

Prundăraș gulerat mic

Nagăț

„Sărăturică”

Coasta și împrejurimile sale

Părăsind stufărișul din Sic, un drum asfaltat, de calitate bună și cu trafic redus, se îndreaptă către sud, spre localitatea Coasta. În partea dreaptă a drumului putem observa, sau chiar încerca baia cu apă sărată, ca apoi să ne bucurăm în continuare de peisajul caracteristic al Câmpiei Transilvaniei care ni se înfățișează. Dealurile sunt dominate de pășuni, terenurile arabile se găsesc mai degrabă în văi sau pe versanții mai puțin înclinați. Populația animalelor păscătoare constă în principal din ovine, creșterea bovinelor s-a redus semnificativ în ultimele decenii. Dacă dorim să vedem bivolițe, acesta este cel mai bun traseu de luat. Aceste animale domole, de origine asiatică, au fost odinioară prezente în fiecare gospodărie. Sunt nepretențioase, însă potrivite muncilor solicitante și grele, în plus dau lapte și carne. Cu toate acestea, întreținerea lor nu este ușoară, sunt notorii pentru încăpățânarea și obiceiurile lor ciudate. Posedă o intuiție excelentă în a găsi sursele de apă ascunse ale pășunilor pe care le folosesc, unde sapă gropi mai mari sau mai mici. Stau ore întregi în apa nămolosă a acestor gropi, expunându-și doar nasul și ochii. Trebuie abordate cu precauție, fiindcă moliciunea lor se poate transforma rapid într-o atitudine ofensivă. Datorită activităților lor de transformare a mediului, bivolițele sunt descrise ca inginerii ecosistemelor. Beneficiile habitatului cu caracter de mozaic, noroios și umed, sunt apoi exploatate de multe alte animale sălbatice.

Turmă de oi

Bivoli

Baie cu apă sărată

Tăușeni și împrejurimile sale

După Coasta putem vizita încă o așezare, unde se și încheie acest traseu. Drumul este flancat de case amplasate mai rar, înconjurate de parcele întinse.

În jurul satului se găsesc mai multe păduri, merită să le vizităm parcurgând drumurile de țară. Pășunile abandonate au fost repopulate de tufişuri, am putut identifica mai ales specii de trandafir sălbatic, porumbar și păducel. Între mai și iulie, putem zări sfrânciocul roșiatic, una dintre cele mai comune păsări din regiune, care veghează pe vârful tufelor spinoase. Numele de gen (Lanius), care înseamnă măcelar, provine de la faptul că o parte a prăzii sale o păstrează înfiptă în spini. În vecinătatea sfrânciocilor cuibăresc specii de silvii. Masculul silviei de câmp se așează uneori pe vârful tufelor să cânte, însă cântecul silviei mici sau cel al speciei silvia porumbacă se poate auzi doar din tufişuri. Cele trei specii au strigăte de alarmă similare, asemănătoare unor pocnituri, fiind un fel de limbaj comun prin care se informează reciproc despre un pericol iminent.

Pădurile sunt populate de specii foioase, cu subarboret bogat și flori geofite la începutul primăverii.

Peisaje din Tăușeni

Sfrâncioc roșiatic

Răscruci – Arboretum

Din păcate, parcul și clădirea Castelului Bánffy din Răscruci momentan nu se pot vizita, dar este probabil ca această situație să se schimbe în viitorul apropiat. Însă atunci chiar va merita să vizităm parcul castelului, cu atât mai mult că poate fi legată cu vizitarea parcului Castelului Bonțida și a malurilor Someșului Mic.

În 2016 s-a realizat un inventar detaliat al vegetației lemnoase din parc. Potrivit acestuia, pot fi identificate un număr de 75 de exemplare sau grupări mai mici, aparținătoare a 17 specii. Din păcate, o parte dintre acestea sunt specii invazive (salcâm, amforă arbustivă, gladiță), care au fost plantate sau au apărut în ultimele decenii. Îndepărtarea acestora va avea loc, probabil, în curând. Restul arborilor sunt: jugastru, arțar, castan sălbatic, frasin comun, frasin de Pensilvania, nuc negru, nuc, molid argintiu, plop canadian, stejar, salcie cu frunze de piersic, tei pucios, tei argintiu, velniș, ulm. Tufe și arbuști: salba moale, lemn câinesc, soc, porumbar, verigar, cununița, hurmuz alb, liliac, tuia obișnuită, tuia gigantică.

Structura asemenea unui mozaic a zonelor deschise, cu iarbă, precum și a arbuștilor și arborilor sunt capabile – ca de obicei în cazul parcurilor din localități – să întrețină o comunitate diversă de vietăți. Semintele și boabele furnizate de arbori și arbuști atrag numeroase insecte și păsări pe tot parcursul anului. Proximitatea așezării înseamnă securitate mai mare, întrucât prădătorii mai mari de mamifere și păsări se aventurează foarte rar aici. De obicei și microclimatul este favorabil, deoarece în timpul iernii chiar și o diferență de temperatură de până la jumătate de grad Celsius face mare diferență pentru supraviețuirea în frig.

Desigur, parcul Castelului din Răscruci ar necesita încă multă grijă pentru a fi potrivit pentru vizitare și pentru a ajunge într-o stare mai benefică naturii. Aceasta ar necesita în primul rând eliberarea sa de plantele invazive foarte răspândite.

Borșa-Cătun și împrejurimile sale

Prima așezare din partea de vest a drumului care leagă orașele Cluj-Napoca și Dej face parte deja dintr-o altă regiune, și anume Podișul Someșan. Peisajul și habitatele diferă de formele tipice ale Câmpiei Transilvaniei, văzute pe latura estică a văii Someșului Mic. Aici găsim considerabil mai multe păduri, zonele deschise fiind folosite pentru cosit și pășunat, terenuri arabile sunt mai puține. Rezervația naturală ce acoperă această regiune a fost înființată în special datorită speciilor caracteristice de fluturi care trăiesc în zonele deschise, teritoriul deluros la sud de Borșa-Cătun fiind una dintre zonele importante ale acesteia. Situl cu denumirea Natura 2000 – teritoriu de conservare a naturii cu clasificare unitară la nivelul Uniunii Europene – este specială, fiindcă este foarte îngăduitoare în privința activităților umane și economice. Aici sunt permise toate activitățile agricole, industriale și turistice care nu afectează în mod negativ populațiile de specii locale protejate. Mai mult, în multe dintre cazuri unele intervenții sunt de dorit, cum ar fi cositul sau pășunatul sistematic. Pășunile denumite Finaia și Sekeliște sunt situate în partea de sud-vest a satului. Elemente importante ale vegetației erbacee sunt șuvara (*Molinia caerulea*), coada vulpii (*Alopecurus pratensis*) și sorbestrea (*Sanguisorba officinalis*).

În perioada de vară aici se pot observa fluturii albaștri din genul *Maculinea*. Plantele, furnicile și fluturii albaștri conviețuiesc într-o relație extrem de complexă, ceea ce conferă unicitate acestei comunități. Asta fiindcă fluturii, în cadrul ciclului lor de reproducere, au nevoie de înflorescența plantei sorbestrea pentru a-și depune ovulele. Larva care eclozează aici cade pe pământ, unde trebuie găsită de un specimen al unei anumite specii de furnici și dusă în furnicarul de sub sol. Aici își petrece iarna, emițând anumite substanțe prin care păcălește furnicile lucrătoare, care încep să o hrănească ca și cum ar fi larva lor proprie. Apoi dezvoltă cocon, din care în primăvara care urmează iese specimenul adult (adică imago) al noii generații de fluturi.

Vedere din Borșa-Cătun

Floră și faună specifică zonei

Borșa-Crestaia și împrejurimile sale

Valea care formează cea de-a doua terasă a văii Someșului Mic prezintă alunecări tipice de teren. Teritoriul poate fi parcurs pe mai multe drumuri de pământ, care însă, din păcate, sunt inutilizabile pe vreme ploioasă.

Aici merită să amintim câteva dintre speciile de plante ce pot fi întâlnite în mai multe părți ale sitului protejat Natura 2000 Dealurile Clujului de Est: târtan (*Crambe tataria*), capul-șarpelui roșie (*Echium russicum*), gălbinare (*Serratula lycopifolia*), stânjenelul sălbatic de stepă (*Iris aphylla* ssp. hungarica), sisinei (*Pulsatilla patens*). Cu excepția ultimei, care înfloarește primăvara devreme, sezonul de înflorire a celorlalte plante este din mai până în iunie, aceasta fiind perioada în care merită să vizităm zona.

Aici sunt prezente cele patru specii de fluturi albaștri (*Maculinea nausithous*, *teleius*, *arion* și *alcon*), ceea ce este o situație unică la nivel european.

Floră și faună specifică zonei

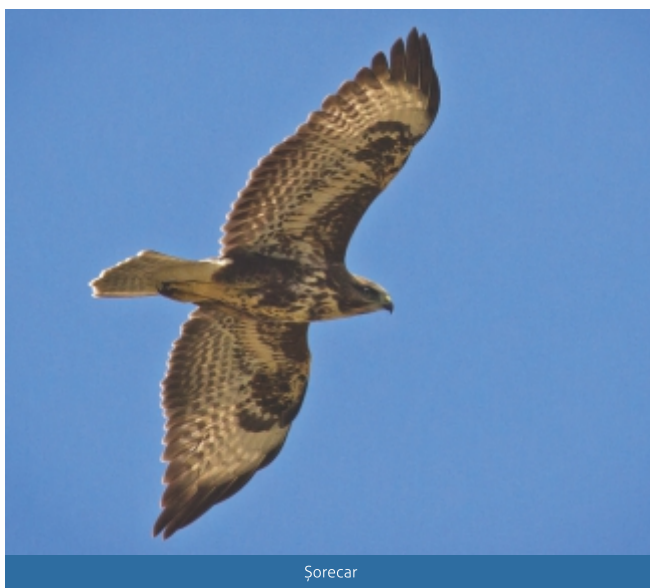

Vedere din Borșa-Crestaia

Ciumăfaia și Giula

Părăsind spre vest așezarea aglomerată Borșa, merită să facem o ocolire mai lungă în direcția localității Giula. Pentru asta, la Ciumăfaia trebuie să părăsim drumul județean 109, îndreptându-ne spre sud. Părăsind valea, putem coborî spre Giula.

Pe dealul dintre cele două văi găsim păduri. Principalele specii constitutive ale acestora sunt stejarul și carpenul, care domină în procent de aproximativ 80% speciile lemnoase. Vârsta pădurilor este variabilă, dar așa cum este tipic pentru silvicultura din România, printre ele se găsesc puțini arbori bătrâni. Exploatarea este continuă și este utilizată în principal ca lemn de foc de către locuitorii din zonă. Cu toate acestea, entomofauna și ornitofauna este încă semnificativă. Zonele deschise din jur oferă o bună oportunitate păsărilor de pradă, în special șorecarului comun, de a-și găsi hrana. De-a lungul drumului nostru vom avea cu siguranță ocazia de a-i zări, în timp ce pândesc, de pe vârfurile stâlpilor de curent, gardurilor sau clăilor de fân, rozătoarele de pe sol. Nu își părăsesc teritoriul de clocit nici iarna, cel mult zboară distanțe mai mari. De fapt, pe timp de iarnă avem șansa să vedem și mai mulți șorecari, deoarece sosesc specimeni și din nord pentru iernare.

Șorecar

Vedere din Ciumăfaia

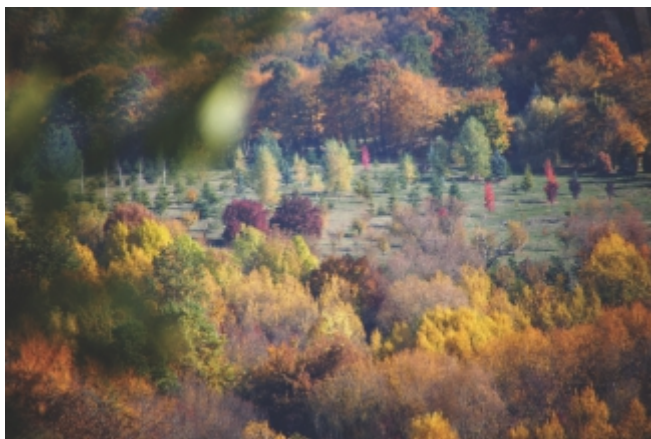
Vedere din Giula

Bădești și Chidea

Cele două așezări se află la nord de drumul județean 109. Le discutăm împreună, întrucât se aseamănă din mai multe privințe: ambele sunt sate din fundături înconjurată de păduri, văile în care se află sunt împărțite în terenuri mici pentru cultivare, cu un număr mare de fânețe și cu pășuni populate cu tufe pe dealuri. Pădurile care înconjoară satele formează un amfiteatru mare, care, împreună cu pășunile înconjurătoare și cu prveliștea asupra văilor de acces, oferă o imagine de ansamblu foarte plăcută. Mai multe dintre străzile satelor duc către păduri, merită, deci, să explorăm în mai multe direcții.

În zona fânețelor cu subsolul umed, în mai-iunie avem șansa de a auzi cântecul a două specii rare de păsări. Cristelul de câmp, cu un cântec pârâitor repetat, este activ mai ales noaptea, dar cântă adesea și în timpul zilei. Pitpalacul prepeliței se aude chiar și pe câmpurile de cereale. Ambele au un mod de viață retras, se deplasează sub acoperirea ierbii înalte și nu iau zbor, chiar dacă ne apropiem foarte mult de ele. Cel mai mare pericol pentru acestea îl reprezintă cositul, în special cositoarele trase de tractoare, care merg cu viteză mare. Acesta este motivul pentru care este recomandat, și în multe țări (în unele cazuri și în România, datorită subvențiilor agricole) chiar obligatoriu cositul manual sau folosirea cositoarelor mai mici și mai lente. Acestea permit păsărilor să se refugieze într-o zonă adiacentă, necosită.

Pășunile de aici sunt, din fericire, folosite mai ales de vite, care este mai benefic în privința vegetației, eroziunii, a insectelor care trăiesc pe sol și a păsărilor care cuibăresc pe sol, decât pășunatul cu oile. Pe lângă pășuni, există o mulțime de fânețe, care oferă cantitatea de fân necesară hrănirii animalelor pe timp de iarnă.

Vedere din Chidea

Prepeliță

Vultureni și împrejurimile sale

Și aici merită să trecem repede prin așezarea caracterizată de case amplasate dens una lângă alta, îndreptându-ne spre nord, unde găsim pășuni abandonate, repopulate cu tufe, ruinele unor cătune și livezi bătrâne. Aici, la nord de sat trece ruta de pelerinaj Via Mariae, semnalată cu marcare turistice, care apoi se îndreaptă către pădure pentru a ajunge la Chidea. Nu se recomandă parcurgerea drumului cu bicicleta, din cauza terenului accidentat și a ramurilor care blochează calea, dar pe jos se poate merge cu ușurință.

Împrejurimile așezării constituie singurul sit din România unde crește planta *Krascheninnikovia ceratoides*. Este un relict glaciatic, care de altfel este tipic pentru zonele semiaride, uscate, se găsește în principal în Asia. Este un arbust peren cu tulpină lemnoasă. Înfloarește târziu, în iulie-august. Frunzele sale sunt acoperite fin cu puf, semn de adaptare la un mediu uscat. În acest fel, previne supraîncălzirea țesuturilor care realizează fotosinteza și evită evaporarea însoțită de pierderea de apă. Relictul stepelor din perioada glaciatică este o curiozitate reală și o călătorie în timp.

Vedere din Vultureni

Șoimeni

Ultimul sat recomandat spre vizitare este și cel mai îndepărtat de la punctul nostru de pornire din Bonțida. Împrejurimile localității nu mai sunt incluse în rezervația Natura 2000.

Specificitatea peisajului este dată de stânca aflată la sud, înconjurată de păduri. Merită să ne urcăm cel puțin la înălțimea turnurilor de comunicație, care oferă o priveliște frumoasă către est, spre destinațiile descrise mai sus.

Similar multor așezări din Bazinul Carpatic, apariția cuvântului șoim în numele așezării sugerează că odinioară aici puteau locui și lucra șoimari. Păsările dresate pentru vânătoare au fost luate din cuib încă din perioada când erau pui, apoi dresate pentru o lungă perioadă. Din păcate, această profesie a dispărut până în zilele noastre, iar șoimii sunt foarte rari.

Vedere din Șoimeni

4 Posibilitățile de valorificare a patrimoniului cultural și natural din zona Bonțida, Borșa, Sic, Vultureni

Introducere

Dacă sunt valorificate în mod corespunzător, valorile noastre locale – patrimoniul nostru construit și natural – au capacitatea de a deveni piloni ai dezvoltării regionale, exploatarea cărora poate rezulta în dezvoltare durabilă și sustenabilă spre beneficiul comunităților.

În perioada comunistă, patrimoniul construit din România a fost naționalizat și pus la dispoziția diferitelor instituții noi care deserveau regimul (de exemplu cooperative, stații de mașini și tractoare, spitale de boli psihice etc.). Până la schimbarea de regim din '89, starea monumentelor istorice s-a deteriorat considerabil, multe dintre clădiri prăbușindu-se sau dispărând.

În regiunea Europei Centrale și de Est, inclusiv în România, după schimbarea de regim ce a urmat comunismul, comunitățile locale au trecut printr-o transformare socială și economică, au apărut noi raporturi/procese de forțe economice, schimbându-se inclusiv relația lor cu valorile locale. În pofida acestora, restaurarea și revitalizarea clădirilor a avut loc doar sporadic, ceea ce se datorează faptului că lipsesc strategiile și resursele naționale privind acest lucru, cu toate că, conform Uniunii Europene și Guvernului României, moștenirea culturală este un factor important al calității vieții.

Proiectul

Prin proiectul nostru realizat pe teritoriul GAL Someș Transilvan dorim să inițiem procesul de valorificare a ansamblului valorilor culturale și naturale.

În două dintre cele patru comune implicate în proiect – la Bonțida și Sic –, moștenirea culturală și naturală este prezentă ca potențial comunitar și economic exploatat parțial. Borșa și Vultureni au o moștenire ceva mai modestă, valorificarea căreia este deocamdată deficitară; cu toate acestea, comunele implicate în proiect – formând o regiune constituită dintr-un număr total de 16 sate – sunt legate între ele de trecutul, diversitatea multiculturală, patrimoniul natural, respectiv potențialul cultural și de ecoturism al acestora.

Grupul nostru țintă se constituie din locuitorii orașelor mici și mari din apropiere, care, odată cu răspândirea așa-numitului „turism de weekend”, sunt din ce în ce mai dispuși să meargă în excursii de una sau două zile chiar și în afara perioadei de vacanță. Mulți dintre aceștia nu sunt familiarizați cu atracțiile turistice din zonă și, ca atare, prezentarea și promovarea acestora trebuie să fie primul pas în dezvoltarea de noi servicii turistice și produse (culturale)¹.

Turism cultural

În ultimele două decenii, turismul cultural a devenit una dintre cele mai populare activități de agrement. Potrivit Organizației Mondiale a Turismului, 20% din călătoriile europene au scopul de a face cunoștință cu valorile culturale locale, în timp ce 60% dintre turiștii europeni sunt interesați de destinații culturale în timpul călătoriilor. Castelele joacă un rol extrem de important în turismul cultural, deoarece oferă o reprezentare colectivă a valorilor și monumentelor istorice dintr-o anumită regiune.

De obicei, cei care practică turism cultural vizitează o țară sau o localitate, o atracție a acesteia în cadrul unei călătorii mai scurte, planificate în special într-un sfârșit de săptămână, esența turismului cultural fiind: „o călătorie care este motivată de cunoașterea unor culturi noi, participarea la evenimente culturale și vizitarea unor atracții culturale, farmecul constând în cultura proprie, unică a destinației vizitate.”²

¹ Produsele culturale sunt definite ca cele conexe patrimoniului, fie că este vorba de o clădire, un serviciu, un program sau un studiu care este apreciat de audiență sau de vizitator

² Michalkó Gábor, Rátz Tamara, A kulturális turizmus élmény-gazdaságtani szempontjai, 2004: 165

Ecoturism

Ecoturismul – turismul bazat pe natură – s-a născut din aprecierea valorilor naturii, a activităților ce se pot desfășura în natură, respectiv din dorința de a cunoaște natura, iar popularitatea sa continuă să crească. În România, acest domeniu nu este insuficient de valorificat deoarece, cu toate că frumusețile naturii sunt atractive, nu există infrastructură, informații și servicii turistice adecvate pentru dezvoltarea acestui sector într-unul agreabil și vandabil.

În cadrul proiectului, am propus turiștilor trasee cicloturistice și de drumeții de durată mai scurtă sau mai lungă, care includ elementele patrimoniului cultural și natural din zonă. Un total de 31 de valori culturale și 19 valori naturale pot fi vizitate astfel în această regiune. Produsul cultural creat (traseele) contribuie la dezvoltarea economiei locale prin atragerea turiștilor în aceste așezări, care vor folosi serviciile turistice existente și astfel vor încuraja crearea unor servicii noi. Traseele pot fi accesate de cei interesați printr-o aplicație telefonică, iar acest format ne permite, de asemenea, să afișăm informații care promovează sustenabilitatea, de exemplu prin intermediul informațiilor de contact ai producătorilor și produselor locale, locurilor de cazare etc.

Cooperare

Cheia valorificării eficiente a valorilor locale este colaborarea dintre administrația locală, comunitatea, ONG-urile, precum și mediul de afaceri. Luarea în considerare a așteptărilor/sentimentelor comunității locale este un factor esențial, astfel încât, pe lângă primăria aspectelor economice și culturale, toți actorii să-și găsească locul în noul sistem și să profite de eventualele beneficii ale sale.

Păstrarea și darea unei funcțiuni patrimoniului arhitectural și natural conduce la valorificare. Posibilitățile includ: 1. turismul, care are și implicații economice, de ex. dezvoltarea serviciilor turistice (alimentare, cazare, etc.), târg de produse locale; 2. acțiuni comunitare (evenimente, obiceiuri locale etc.); 3. acțiuni culturale și educaționale, de ex. amenajarea unui muzeu, vizite ghidate etc.

Valorificarea implică prezența a mai multor factori:

- dezvoltarea infrastructurii,
- cooperare locală și regională (sub formă instituționalizată),
- cursuri de formare.

Factorii de decizie, formatorii de opinie, precum și toți actorii locali trebuie să conștientizeze faptul că valorile locale sunt unice, iar în cadrul procesului de valorificare scopul nu este adaptarea la tendințele lumii globale, ci păstrarea și prezentarea acestei unicități.

Recomandări generale

Un aspect comun în zona examinată este existența unor **biserici valoroase**. Acestea sunt monumente istorice de categoria A și B, care în majoritatea cazurilor încă își servesc enoriașii, dar există și biserici care nu mai sunt folosite de comunitate. Conservarea bisericilor aparținătoare diferitelor confesii (catolic, reformat, unitarian, ortodox, greco-catolic etc.) nu este doar o cerință socială, ci și un potențial turistic neexploatat al economiei rurale.³

³ Kulturális örökség és kreatív erőforrások, Central Europe Program keretében [Patrimoniu cultural și resurse creative, în cadrul Programului Central Europe], https://www.szpi.hu/data/downloads/2015/09/11/CENTRAL_EUROPE_Program_Kulturalis-orokseg-es-kreativ-eroforrasok.pdf.

Vizitele ghidate în biserici și crearea unor excursii tematice precum așa-numitele circuite ale bisericilor ar putea apărea pe piață ca produse culturale/turistice recomandate atât turiștilor din țară, cât și celor din străinătate. Condiția de bază necesară pentru aceasta este cooperarea dintre așezări și instituirea unei gestiuni comune.

Valorificarea **plantelor medicinale și aromatice sălbatice** găsite în apropierea așezărilor reprezintă un potențial cu impact diversificat, și anume prin:

- reînvierea, păstrarea și transmiterea obiceiurilor vechi,
- reînvierea evenimentelor tradiționale,
- evaluarea, documentarea și transferul cunoștințelor legate de plante,
- valorificarea ca resursă economică.

Sarcini specifice: efectuarea sondajelor de evaluare și a studiilor, întocmirea planurilor pentru cursurile de formare și organizarea cursurilor, comercializarea produselor, crearea unor platforme de comercializare online etc.

Prezentarea patrimoniului natural în manieră organizată și într-un format accesibil turiștilor este necesară nu doar pentru a stimula dezvoltarea rurală și a turismului rural, ci este indispensabilă și pentru ocrotirea naturii. Oamenii sunt dornici să cunoască natura înconjurătoare, dar fără informații adecvate curiozitatea lor poate dăuna mult, de exemplu, aceștia pot distruge habitate sau miniecosisteme.

Forma organizată a **observării păsărilor sau fluturilor** cu implicarea experților poate deveni o resursă exploatabilă, ca unul dintre elementele conservării naturii în comune.

Recomandăm inclusiv folosirea patrimoniului natural și cultural pentru dezvoltarea educației nonformale, ca „material auxiliar” educațional, cu condiția elaborării unei metodologii adecvate prin implicarea experților, de ex. organizarea privitului de păsări ca o completare a orelor de biologie sau a unor zile de patrimoniu pentru orele de istorie.

Crearea unor **produse și evenimente locale** consolidează, de asemenea, caracterul specific al regiunii, care pot fi introduse împreună cu auto-promovarea și reinterpretarea identității locale.

În lumea noastră accelerată, așa-numitul **slow tourism**⁴ sau turismul lent este din ce în ce mai la modă și răspândit, ceea ce ar putea funcționa în mod excelent în această regiune. Caracteristicile acestui sector sunt cunoașterea valorilor reale, precum patrimoniul natural și cultural, savurarea gusturilor locale și trăirea experiențelor comunitare locale. Trăim o adevărată renaștere a revenirii la natură, a folosirii ingredientelor proaspete locale în gătit și a aprecierii și urmăririi dietelor tradiționale.

În cazul turismului lent, prezența forței de muncă și a comunității locale este un factor indispensabil, ceea ce oferă autenticitate experienței turistului⁵. Este important ca aceste oportunități destinate turiștilor să fie create în mod conștient, deoarece doar serviciile existente, accesibile și permanente generează cerere pentru orice produs.

Cunoașterea temeinică a regiunii se consideră a fi primul pas în orice proces de valorificare, care poate începe cu o evaluare a componenței populației și poate continua cu analiza existenței valorilor și factorilor legate de bunurile mobile și imobile.

Rolul culturii a fost și continuă să fie reevaluat, și devine/ poate deveni un motor al coeziunii sociale și dezvoltării durabile, dacă:

- sunt formulate obiective complexe, cuprinzătoare,
- sunt definite teritoriile dezvoltării,
- și se desfășoară în cooperarea dintre autoritățile publice și alți actori.

⁴ <http://www.slowtourism-italia.org/en/aboutus/?fbclid=IwAR0NRSe83kholaHxQlHiKEtQC8NDz78TCWfRobd3W92Zarfnlr9YdgG7Vwc>.

⁵ https://szie.hu/sites/default/files/pecsek_brigitta_thesis.pdf.

Scopul acestui studiu este în primul rând acela de a atrage atenția asupra faptului că păstrarea, utilizarea și valorificarea patrimoniului local este responsabilitatea noastră, a tuturor, și necesită procese de cooperare intersectoriale.

Metodele de valorificare prezentate în proiectului nostru pot fi dezvoltate și extinse în continuare, indiferent dacă ne gândim la alte așezări sau introducem subiecte noi.

Bibliografie:

Csurgó Bernadett, Szatmári Zita: Vidéki kultúra, helyi közösség és lokális identitás, http://real.mtak.hu/18763/7/201403_03_csurgo_szatmari_0-1.pdf.

Pap Ági: Az épített örökség és a helyi identitás kapcsolatának cselekvőközpontú földrajzi vizsgálata budapesti mintaterületeken, <http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2243/>.

Alexandra Zbucnea: Marketingul în slujba patrimoniului cultural, academia.edu

Michalkó Gábor, Rátz Tamara, A kulturális turizmus élmény-gazdaságtani szempontjai, https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/ipar_es_gazdasagtortenet/A_magyar_varosok_kulturalis_gazdasaga/pages/007_michalko_gabor.html.

5 Documentație foto

- P. 4. - Poartă de lemn, decorată cu motive tradiționale, Chidea
- P. 5. - Localitatea Bonțida pe prima ridicare topografică militară © Österreichisches Staatsarchiv 2020, © Arcanum Adatbázis Kft, 2020; Castelul Bánffy din Bonțida, desenul lui Biró József, 1935
- P. 6. - Fotografie de arhivă despre fațada de vest a castelului
- P. 7. - Fotografii de arhivă din prima jumătate a secolului XX, sursă: Oficiul Național Pentru Patrimoniul Cultural, Ungaria; Conte Miklós Bánffy
- P. 8. - Vedere din Curtea de Onoare
- P. 9. - Castelul Bánffy în 2019
- P. 10. - Fereastra Bisericii Reformate din Bonțida; Poarta bisericii reformată; Latura sudică a bisericii; Latura nordică a bisericii
- P. 11. - Interiorul bisericii și statui baroce
- P. 12. - Biserica Catolică Sfânta Cruce din Bonțida; Detalii fereastră și elemente decorative
- P. 13. - Interiorul bisericii, corul și tribuna de vest
- P. 14. - Obiect de expoziție, Colecția Etnografică Kallós Zoltán, Râscruci; Împrejurimile satului Râscruci
- P. 16. - Biserica Reformată din Râscruci
- P. 17. - Placă cu inscripție și blazon, realizată cu ocazia reconstruirii bisericii în secolul al XVII-lea; Fereastră gotică; Interiorul bisericii și detaliu coronamentul amvonului
- P. 18. - Biserica Catolică din Râscruci
- P. 19. - Hotarul satului Coasta
- P. 20. - Conacul Dujardin din Coasta
- P. 21. - Conacul Dujardin din Coasta, elemente decorative
- P. 22. - Biserica Ortodoxă Sf. Ierarh Nicolae din Coasta
- P. 23. - Vedere din Borșa
- P. 25. - Castelul Bánffy din Borșa
- P. 26. - Biserica Reformată din Borșa; Relief timpuriu, cu datare incertă, în poziție secundară
- P. 27. - Interiorul și clopotul bisericii
- P. 28. - Biserica reformată, construcție mai veche, și recent construită biserică greco-catolică din Borșa
- P. 29. - Hotarul satului Ciumăfaia; Biserica Reformată din Ciumăfaia
- P. 30. - Poarta de lemn, din secolul al XVIII-lea, a cimitirului bisericii
- P. 31. - Inscripție comemorând construirea turnului
- P. 32. - Biserica Greco-catolică Sf. Nicolae din Ciumăfaia; Vedere din Giula
- P. 33. - Biserica Reformată din Giula
- P. 34. - Amvonul bisericii; Clopotul bisericii din 1924 și inscripția referitoare la lucrările de reconstrucție
- P. 35. - Vedere din Sic
- P. 36. - Biserica Reformată din Sic
- P. 37. - Interiorul bisericii, picturi murale medievale și amvonul
- P. 38. - Biserica Catolică din Sic; Elemente decorative
- P. 39. - Biserica Ortodoxă de lemn Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril
- P. 40. - Stelele de piatră ale ocnei de sare din Sic
- P. 41. - Casa satului din Sic (lângă biserica reformată)
- P. 42. - Casă țărănească din Sic, strada a II-a nr. 158
- P. 43. - Casa satului din Forrószeg
- P. 44. - Vedere din Chidea
- P. 45. - Drum din comuna Vultureni
- P. 46. - Vedere a satului Bădești din fereastra medievală a turnului bisericii reformată; Biserica Reformată din Bădești
- P. 47. - Interiorul bisericii cu picturile murale medievale
- P. 48. - Străzi în satul Chidea
- P. 49. - Biserica Reformată din Chidea; Fereastră gotică; Relief reprezentând o sirenă cu două cozi
- P. 50. - Interiorul bisericii și amvonul renascentist, realizat de către Dávid Sipos
- P. 51. - Biserica Catolică Sfântul Ioan Nepomuk din Chidea; Interiorul bisericii și detaliu amvon renascentist
- P. 52. - Biserica Unitariană din Chidea; Interiorul bisericii și detaliu amvon
- P. 53. - Biserica Ortodoxă de lemn Sfântul Gheorghe din Chidea; Detalii
- P. 54. - Casa satului din Chidea
- P. 57. - Iarbă cu părul cărunt
- P. 58. - Someșul Mic; Pescăruș albastru; Rață mare; Cormoran mare; Egretă mare
- P. 59. - Fotografie de arhivă - Oficiul Național Pentru Patrimoniul Cultural, Ungaria; Parcul Castelului Bánffy din Bonțida
- P. 60. - Vedere din Sic; Instantaneu în stufărișul din Sic
- P. 61. - Rață mare; Lăcar mare; Erete de stuf; Lișiță; Cormoran mare; Egretă mare; Stârc cenușiu
- P. 62. - Sic - Ocna Albastră; Rață mare
- P. 63. - Stufărișul din Sic; Cuib de barză în sat
- P. 64. - Pajiști săratate; „Sărăturică”; Prundăraș gulerat mic; Nagăț
- P. 65. - Turmă de oi; Bivolii; Baie cu apă sărată
- P. 66. - Peisaje din Tăușeni; Vedere din Borșa-Cătun
- P. 67. - Sfrâncioc roșiatic; Floră și faună specifică zonei
- P. 68. - Vedere din Borșa-Crestaia; Floră și faună specifică zonei
- P. 69. - Șorecar; Vedere din Ciumăfaia; Vedere din Giula
- P. 70. - Vedere din Chidea; Prepeliță
- P. 71. - Vedere din Vultureni; Vedere din Șoimeni
- P. 75. - Expoziția 21 - Castelul Bánffy din Bonțida (2017)

MINISTERUL AGRICULTURII
ȘI DEZVOLTĂRII RURALE

DEZVOLTAREA ECOTURISMULUI CULTURAL PE TERITORIUL GAL SOMEȘ TRANSILVAN, COMUNELE BONȚIDA, BORȘA, SIC, VULTURENI

Proiect finanțat cu fonduri europene nerambursabile prin Programul Național de Dezvoltare Rurală (PNDR).
Programul Național de Dezvoltare Rurală este implementat de Agenția pentru Finanțarea Investițiilor Rurale, din subordinea Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale.
PNDR este finanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României prin Fondul European Agricol pentru Dezvoltare Rurală.
Proiect finanțat prin programul LEADER.